

Ругу сурттарның пролетарлар җолга
Сөн суктун тарлатканныр, каттызынар!

Revolustunç *XERELE*

№ 2

КЪЗЫ — 1941 — МАЙ

РУГЫ CURTTARNЫN PROLETARLARЪ POLGAŞ
CӨӨN CUKTYN TARLATKANNARЪ, KATTЪZЫNAR!

REVOLUSTUN XERE LI

TAR SAJЪTTAR CӨBYLELININ CANЪNDA
URAN-CUYLDER KOMITEDININ ORGANЪ

(IJI AJDA PIR UDAА YNER).

PIR TUGAAR YNYP TURAR CЫLB

№ 2

КЪЗЫЛ—1941—МАЈ

Orus ulustun uluq cogaalъъъ

M. J. Lermontoftun mөcseeninden peer 100 сьл polgan ojun erttirer tugajьnda

TARN TK-NЬN TOKTAALЬ

(1941 с. 3 а. 13 хьnynde).

1941 сьлдьн ijьl аjьнъ 26 хьnynde Sovettin arat conu orus ulustun uluq cogaalъъъ Mixajil Jurijevic Lermontoftun mөcseeninden peer 100 сьл polgan ojun temdeqler erttirer.

M. J. Lermontof podunun kajgamськтьој cogaalьngа хаан сазакка, krepstnoj jozuga удur temisseldi, хostalганъ кьштуу-pile ьrlar coraan. Lermontof ьнсангас, arat соннуң ьнак cogaalъъъ полур.

Lermontof podunun kajgamськ uran-сесцен cogaalъ-pile orustun uran cogaalьn, orustun тьлн ражьtkan.

Lermontoftun cogaalьn тьва Arat Respublikka nepteredir coruk polza, тьваньн nasional-revolutstuoј uran cogaalьn ulam хөү-ьyderinge консуој uluq узур-тухьој.

Мьндьојньн телеезинде, TARN TK-dan tokтаадьрь polza:

1. Orus ulustun uluq cogaalъъъ M. J. Lermontoftun mөcseeninden peer 100 сьл polgan ojunga peletkenip, onu erttirer tugajьnda respublikтьн Lermontof komitedin turguzar.

Ooң sostavьngа ештер Pазь-sat, Kozьrjef, T. Saьoј-ool, Bobkova, Pozdnjajef, Tiizenmaa, Sagaan-ool, Palmвах, Pьrвy, Taqьva olarнь, targazьngа еш Pазь-sattь, oralakсьзьngа еш Pьrвyну, iji tugaar oralakсьзьngа Pozdnjajefti padьlaar.

2. Lermontoftun mөcseeninden peer 100 сьл polgan ojunga peletkenir сьyldernin planьn тарьj хуussaa istinde cogaadьр кьлгаш, padьladьр альгьн respublikтьн Lermontof komitedinge таоьзьр.

3. Lermontoftun cogalдарьньн kol-kolun тьва тьлга occuldurar азьлдь organizastарьн uran-сьylder komitedinge таоьзьр.

TARN TK-ньн sekreteri TOKA.

Уран-суульдер согаадьр ундыргенгерге төлевир тыпсыр тугаьнда

TAR SAJYTTAR CÖBYLELININ ТОКТААЛЪ

(1941 с. 3 а. 8 хынуде).

Арат коннуң культурлуқ пилииниң педени полгаş curtтуң пыгу хөү-хылдезиниң педик cada-се şилсеени, nasional revolustуқ уран-суульдун, ылаңьја уран согаалдың идеј-политиктиқ utkazьн полгаş уран-сесцен şьнарьн педидерин şьнғьызы-pile негер турар.

Ро негелдені хандьгарда, nasional-revolustуқ уран-суульдун, уран согаалдың удуртулғазьның sistemin ol sorulған teskindir pottандьгарьн-се уқландьр ulam саарттыр сугула.

Мону рағьмдалааş, TAR Sajьttar Cöbylelinden tokтаадьр полза:

1. Уран-суульдун, уран согаалдың идеј-политиктиқ utkazьн полгаş уран-сесцен şьнарьн согуур негелдезинге cedir педидеринге, kalbak арат соннардан кирзиринге uluқ idioј polurun рағьмдалааş, уран-суульдер согаадьр ундырген кизилерниң ol азылдарьның istinden ekki şьнарьық роор радылаттыр сарлаттыңган уран-суульдун, уран сугааларның төлевирин olарның eeleringe тыпсыр турарьн tokтаадьр.

2. Respublikтың кандьој-таа парлагазьнга уngen уран согаалдың төлевирин uk согаалдарның eeleringe тьвьспраьн парлар ундыруп тургань уран согаалдың şьнарьн педидеринге сонуургалдық idioј полваьн турар телеede, moon

songaar пыгу solunnarga полгаş setкyyльдерге парлаттыңган согаалдарның төлевирин uk согаалдарның eeleringe тыпсыр турарьн tokтаадьр.

3. Уран-суульдер согаадьр ундырген кизилерниң согаалдарьның төлевириниң тугаьнда Уран-суульдер комитединиң кирир келген тариф-хемсцен суульдоқ тер радылаар.

4. Уран-суульдун, pir тугаар eelerceјде, уран согаалдың şьнарьн педидери сугула negettinir келгенин рағьмдалааş, уран-суульдер азылдарьның, ылаңьја согаалсыларның пилин полгаş мергезилин педидер, согаалсылар polуунуң азылн ekkizider тугаьнда pottуқ хемсеojler альгьн Уран-суульдер комитединге таojзыр.

5. Ро tokтаалды уран-суульдер азылдарьнга полгаş арат сонга таныстыр пottандьгарьн, уран-суульдун, уран согаалдың şьнарьн педидерин херек кьтьнга cedir альгьн Уран-суульдер комитединге таojзыр.

TAR Sajьttar Cöbylelinin
targазь PAJьR.

TAR Sajьttar Cöbylelinin
sekreteri L. KENDEM.

Кьзы-хоогај.

1941 сьлдын 3 аьнн 8 хынуде.

Uran-cuylder cogaadър undyrgenperge төлевир тьрсьгьньң тариф хемсее.

№	СОГААЛДАРНЫН АТТАРЫ	Төлевирин хемсее		
		I	II	III
1	Сogaаткан шылыктeрнiң бир одуруунун	35 к.	50 к.	65 к.
2	Өске тьлдardan оocулдурган шылыктeрнiң бир одуруунун	30 к.	45 к.	60 к.
3	Сogaаткан уран cугааньң бир парлаар амазьньң . .	40 ак.	50 ак.	60 ак.
4	Өске тьлдан оocулдурган уран cугааньң бир парлаар амазьньң	20 ак.	30 ак.	40 ак.
5	Uран-cuyлдeрнiң, уран cogaалдьң тугаьнда еритем-шинцилeйдiң, шыгумcылeйдiң cogaалдарньң бир парлаар амазьньң	25 ак.	35 ак.	45 ак.
6	Бр ажалгазьньң бир тактызьньң	1 ак.	1—25	1—50
7	Шиин төлевирин тьрсьрда, Кьртеатырга ен пааштай undyргенинiң pyгу орулгазьньң 50 хуузун cogaал-сьга тьрсьр			

(1941 сьлдьң 3 аьньң 8 хуьнде ТАР Сажьттар Сөьyleлinden падьлаан):

***TAR Сажьттар Сөьyleлиниң canьнда
Uран-cuylder komitedi.***

Uran cogaaldың utkazың polgaş şынарғын pediderin-ce

Po yjede pistiң nasional-revolustuoı uran-cyulywys, ыlangыja uran cogaальввs podunuң хөөжылдезиниң сая cadазың-ce şilcip, сая pedik sorulgalarga tavarзыр turar.

Seelgy cыdarga cedir pistiң nasional-revolustuoı uran-cyulywys, uran cogaальввs polza, podunuң kol uı-şiin, хевир turguzuun to-dargajlar хөөжур kelgen.

Am po yjede ol uı-şioı polgaş хевир turguzuoı polza, toktaattыр рьыккан. Onu parыmdalaaş, ARN-ның 11 tugaar Шuoı xuralы nasional-revolustuoı uran-cyul-dyң, uran cogaaldың idej-politiktioı utkazың polgaş uran-cecčen şынарғын pediderin kol sorulga poldurwu-şaan, nasionalдың uran-cyulynuң хевирин, kol uı-şiin to-dargaj ajtkan. Cyl teerge, pistiң uran-cyulywys polza, „nacional хевирlioı, revolustuoı utkalыoı“ uran-cyul polur teen. Ol polza, Тьваның arat conunuң төөгьзынуң turguzunda cogaadyр turguzup kaan uran-cyulynuң хевирин азыоıлаaş, onu revolustuoı utka-pile toldurup алыр polur.

Monu pottandyрarda, pir tala-zыңdan, Тьваның ergi nasional uran-cyulyn, ооң хазык cok turguzuoı хевирин, tergiin uran-cecčen-in ыjak кылдыр, eedinge kiir өөrenip алыр coruk tergiin cugula. Iji talazыңdan, cogaальс kizi, uran-cyuldyң азыldаксыз kizi pyryzy podunuң piliin ең-ne şың, ең-ne murnаксы nomnal polur marksizm-leninizm-pile cepseqler алыр мурлюoı. Nasional uran-cyuldyң хазык cok хевир turguzuun polgaş tergiin uran-cecčenin revolus-

tuoı utka-pile podunda тыуштырар şingeetken uran cogaal polza, jozuluoı pedik idej-politiktioı utkalыoı polgaş uran-cecčen şынар-лыoı cogaal ol polur.

Po polza, pistiң cedip алыр sorul-gabyс евес, po хын toraan pot-tandyр corudar азыльввs poop turar. Monu arat connuң pedip kelgen kultur-politiktioı pili, pygy curtтуң pedik cada-ce şil-ceen хөөжылдези uran-cyul азыldаксыларыңdan, cogaальс pyryzyn-den manaı cokka, koncuoı şың-gызы-pile neger kelgen. Pistiң аныjak cogaальсылары-ыстың iştin-de ol negeldenі хандырағын, idej-politiktioı utka polgaş uran-cecčen şынар talazy-pile ekki cogaaldар-ны cogaadyрғын şudurguzu-pile oraldazyр turar polgaş cogaadyр turar kiziler eveyş евес.

Ындыoı polza-taa, utka-taa, хевир-taa, turguzuoı-taa, uran-cec-cen-taa talazy-pile рьşpaan, kudu şынарлыoı cogaaldарны telgeredip turagyввs am-taa хаaja евес poop turar. Sizек кылдыр, po 1941 cы-дың январ, fevral ajlar turguzun-da parlalgaga yngen cogaaldар-dan algaş көreeli:

„Tillettirwes ada curt...
Tetkimcelioı oran poop,

Сыргал cokka curttaannарны
Сырк сагаaj oruk-ce—

Хаара tudup евилелдеp
Кааң хунун сырьдыр turar“

(Г. Пеoızi).

Po cogaaldың eezi polza, SSRE-ni ылаар tep, ekki, şың podaldы podunuң murnunga salgan tur. Ындыoı polza-taa, uk podaldы ылар-

etkeni, uran-cesseni ekki iletkelci kiziniñ kara cugaazýndan tora polgan. Cyge teerge, tillettirbes SSRE-niñ kyzyn kiziniñ karaañga kóstyp keer yleger tyrzylyoj, kizi pyzyrej peer uran-cessen kылдыр көргүзүр ыдаваан. Oon ың-aj uk шыlykтың хемсеениñ okta таарыраань todargaj. Paza pir cizek:

„Төөгүнын культурларнын
Төвү полган Москвань,
Telegejniñ arat conunun
Тынын tutkan Stalinнь...“

(Ergil-ool).

По согаалсынын podaly ilden tur. бндыoj polza-taa, шыlyk teerge, ајанныoj, хемсеojлjoj cугаа polur tep cyveni uk согааль екки podavaan tur. Cyge teerge, „Telegejniñ“ tep сөс-pile „Тынын tutkan“ tep сөс ајаннаыр ыдаvas tep cyve кымга-taa todargaj.

Мон алгаş көерге, kol cetpes cyve polza, uran согаалдын idej-politiktioj utkazy uran-cessen хевiri-pile тыушпейин турарь polur. Cyl teerge, uran согаалдын utkazy ын polza-taa, оон uran-cessen

хевир тургузуу cetpes, cok polza, uran-cessen polza-taa, idejlioj utkazy cetpes polur.

Мону cok кылыда, тергиин cуга cyve polza, pir talazyndan, согаалсылар podunun idej-politiktioj piliin polgaş согааль mergezilin pedider teeş өөренiri polur. Iji talazyndan, moon songaar respublikтын кандыoj-taa parlalgaзынга ырыраан, cioj, cedir кылдырмаан согаалдарнь парлар telgeredir coruktu шуut cok кылыр херек. Мындыoj kudu ынарлыoj согаалдарнь парлар undyрer coruk polza, uran согааль telgerediringe tuzalyoj еves, харты uran согаалга ыартыктыoj coruk polur. Cyge teerge, ындыoj согаалдар arat conunun мурнунга uran согаалдын niitti ынарлы kuduladyр турар.

Мындыojнын төлеезинде, uran согаалдын idej-politiktioj utka polgaş uran-cessen ынар talazy-pile cetpes coruu-pile кадыoj temisseldi corudup, po talazy-pile massalyoj шыгымcyeldi калварттыр тургаş, jozuluoj uran согааль тургузарь pistin po хунгы потандырыр corudar азылывыс polur.

Cogaalсылар пөлуының азылың саарттыр сугула

„5. Nam polza, nasional revolustuoq uran-cuylды, хөҗүмһү moon songaar ulam хөҗүзүдер, театрлар, сириктер, кинолар, клубтар, кызыл-пүлүңнар четкilerin pygy хемсеулер-пие калсарттыр полгаş оларның азылдарын еккизидер паза uran cogaal номнарның идея политиктиој utka шынарын хазык cok pedider coruktu хандырар.

Nam polza, Тыва Арат Республикаһың nasional-revolustuoq uran-cuyl-derin Arattың revolustuoq nam-ның sorulga podalgazың podunga шыңgeedip, ооң politiin todargaj көргүзүр, feodaldың арттышыкынын кизилериниң амьдыралындан полгаş mederelinden узуткар, massань revolustuoq jozu-пие кизизидер темисселиң бир кыстыој cepsee ползун тееш, оралдазыр турар.“

(ARN-ның програмьндан).

1940 сылдың 7 айның 19 хунынде, ARN TK, TAR Саяттар Сөуилели полгаş ARE TK-ның каттышкан хуралындан *cogaalсылар пөлуын тургузарын* сөпсеерер падылавышаан, ооң кезигүннеринге саа егелеп согаадыр согуур самдык ештерниң аттарын падылар токтаал ундырген.

Ој токтаал полза, Тываның uran cogaalының хөҗүзүлдезинге консуој uluoј тәәгулюој. Ој полза, хөј cys сылдарда согаалсы райтыгај nasional пизии pezin cok coraan, kul kolonij cuurt Улуој Октавр револузуның ассзы-пие родуның ерге-сагыргазын холгалар хосталгаş, суој-ле 19—20 сы тургузунда хөҗзеп хөҗүзүлдезиниң туннелинде согаалсыларның евиле-

линиң еге суурун салганьның бир тугаар тәәгулюој токтаалы тур.

1941 с. март айның 8 хунынде TAR Саяттар Сөуилелинде uran cogaaldарны төлевирлиој пoldurar тугајында кансаар-таа ааж-сок тәәгулюој токтаал ундырген. Ок токтаал полза, саа сесектелир хөҗзүр олurar револустуој uran cogaaldың yне шынарын саязградыр хөҗүзүдериниң, ооң хөҗүзүлдезин ulam тыргедедириниң оруун todargaj ајыткан. Moon songaar кајы хаман cok utka-шынар ceptes, uran-сесени ceptes, seven uran-cogaaldар ундырер coruktu sokсadyрын ајыткан.

„7. Nam polza, nasionalдың revolustuoq kulturunun, uran cuyl-derиниң полгаş сесен cogaaldарының иштин-се feodaldыој, буржуас-националистыој полгаş шызынныој yzel-podalды шыргудуп киерер теер pygy-ле жанзы-пуру оралдазышыкынарга удур ерестиој темиссел corudar“. (ARN-ның програмьндан).

Nam, sazaavyстан uran cogaaldың азылың ро хире сугула көгүр, мындыој idiојни перип удурттур турда, ол азылды харылар corudar, ылаңдыја согаалсылар пөлуынде ады кирген ештер, pis sula азылдар турар-пис. Pistиң азылывыстың cepтезиниң тугајында TAR Саяттар Сөуилелиниң сапында Уран-сууилдер komitedиниң токтаалында (№ 1 „Revolustун херели“ — тер сеткылде) todargaj ајыткан.

Ро cepтестерниң сылдagaань cydel? Moon сылдagaаннар колдуанда мындыој: пирееде, pistиң аныјак согаалсыларымыс nam, сазактың ро ундырүр турар ајыттыш-

кып шитпирлериниң узур-утказын хандыр пилip ар ыдаваан, ук азыл-дың харыссалгазын ыңгыр подавайн турар. Ijide, ук айттыыккып-нары кыдыра пилзе-таа, анаа-ла поттарының хун пуру corудup олугар азыл хылеелгезиниң хөлунге алзыр, ро азылга ыак хемсеен хуваар таарыстыгыр ар ыдаваайн турарында. Уште, уран согаал талазы-pile ниити пили, техник мергезили cetpes төледе, согаалдың екки ынарын негер кеерге, podunda пар турар полга ы саа ыстыр огар салым-сажаанын сөр хөпзыдер уун пилвейин, podunga pyzyreksewejin, кошкар турар пагай cyylder пар. Мооң сизектери cyyden көстырил теерге, согаалсылар пөлуунден негерде кылырга, екки харыссалгалың көрвес, „азылым сај-сок четтикпейин-не тур-мен, ыдаар теп мен-пе, ыак сок тур, пилвес кизи тур-мен“ теер, өөредилге, хуралга carлаарга келвес, азыл таотырга, согуур өйюнде ынарылың кыусседир ыдаваайн турар самдык ештер пар.

Мындың төледе, согаалсылар пөлуу, ооң tus-tus kezигынери азылыңды арга хевирин, ынарын undezini-pile caарттыр, шуут харыссалгалың азылдаар coruk тергиин негеттинип турар.

Мооң мурнунда саа егелеп турар аныак согаалсыларның азылдар турган арга методу евилел сок, сајгаарлаар, tus-tus kiziler podunun мурнунда тускај салдырган todargaj онаалга, хылеелге сок турган. Ооң хараазы-pile солун, setkyylge пизип undyгуп турган согаалдарында ынар талазы-pile cetpes cyylder пар тургулаан. Ооң аңыда, ук согаалдарны унелер көгүр, согуур ың ыгым-цылелин перип, cetpes cyylder тугајында поттуој саналдарны peer coruk cetpes турган. Ооң хараазы-pile согаалдың ат-алдары ном-суккуларга калварвайн турган.

Ам саа организастьој рајдал-pile азылдар, согаалдың ынарын сајырадыр, азылдың арга методун undezini-pile caарттырда, со-

гаалсыларны мурнунда кандың-кандың негердeler, sorulгалар негеттинип турары?

1. Согаалсылар пөлуунуң kezигынери podunun евилели—пөлуунге рааштадыр, пөлыктен undyрген planga садырттыр, онаалгалың, хылеелгелиң азылдаар. Ооң-pile пуру егелеп согуур аныак согаалсыларга yleгерлиң полур.

2. Согааткан согаалдарың podunun пөлуунге көргызүр, еттирп сазаттыр ијик-пе, унезин тынар, тыңeldioј, харыссалгалың полур узурлуој.

3. Саа унуп турар согаалдарың pot-pottары ыгым-цылези, евилелдii-pile todargajлар көөр азылдарны corudar узурлуој. Мурнукуккы ыска ы сала-пула пыспраан cyве пизип саар алга, талазы-pile солун setkyylge undyрer coruktu сок кылыр.

Согаалсыларның ең тергиин sorulгазы полза, уран согаалдың теоризинге, мергезилинге өөренер coruk полур. Ulустуң төөгызун, ооң уран-cyуlyn, уран согаалың хандыр өөренер, ылаңыа Uluoј Sovetтиң рајлактың, yleгерлиң uluoј уран-cyуlyn, уран согаалың өөренер, ооң yleгер турzulгазын өөренер coruk ургылcyнунуң uluoј sorulгазы сајла ы сок роор негеттинип турар.

5. Аныак согаалсылар arat connuң ыаанды тарладыр, хемdidip coraan караңы, соваландың амдыралың полга ы revolустуој ујениң сыргалдыој, аас-kezиктиој амдыралың, саа амдыралды тургузар тееш темиссеzip турар хажныыккыны, маадырың темисselin пизип согаадыр coruk кансаар-таа аај-сок негеттинип, хун-пурунунуң uttup полвас sorulгазы роор турар.

Согаалсылар podunun мурнунда, podunun согаалыңды мурнунда туруп турар arat connu revoluscu jozu-pile kizizider, revolustuoј kulturnu pedik cada-ce көдырер uluoј sorulгазын uttup полвас. Pistиң curttuң arat connu, аныак салгаксылары podunun arat connunga, төрен curttunga, nam, сазаанга ынак, podunun саагај амдыралың тургузар кыс-азы-

ында кезее, ынакшыын рьзькть-
арда, оларнь ынсаар торуктуруп
кизизидерде, бир ең цидиој сепсек
полза, уран согаал теерзин согаал-
сылар уттуп полвас.

6. По сугула сорулгань парьм-
далааҥ, согаалсылар устынде са-
наан септестерни узуткар, поду-
нуң по сорулгазын кыуessedирде,
ак-сеткйдий-пиле, харььссалгалыь-
пиле кьзыр, ьжаар-ла таалга peer-
ин манар олугвајьп, ругу пoldu-
нар арга, саяларнь тыр азылдаар
узурлуој.

Ылаңьја ТАРН-ның еелсеој сок

12 тугаар Улуој хуралыньн төөгү-
люој ылтпирлерин кыуessedир тееш тем-
иссел-се, социализм тееш темиссел-
се арат конну сыгьј евиледеер,
Улустуң 10 тугаар Улуој хурал-
ында, ТАР 20 сы ојунга уран
согаал талазь-пиле саа цедишкін-
нерни цедір ар, пелек пoldurar
сугула политиктиој сорулгаларнь
херек кьында кыуessedир узур-
луој.

Respubliktiң согаалсылар мар-
гылдаазында бир тугаар церни алыр
тееш пистің согаалсылар пар турган.
кыууп салыр кьзар узурлуој.

Massaňň pot tьvьngьr uran-cyulyn kalbarttьbь

Cookka cedir Tьvaňň arat sonu ezelekiler polgaş tarlakcьlarňň xolunga kul poor corda, olarnьň amьdьrals aar polgaş өer-yşky cok coraan. Olarnьň ьrlap coraan ьrlarňňň ajalgazь paза mungarancьođ, ujarancьođ poor, uzu kьdьbь cok ховu polgaş ьr-lañnaaş-teođ taođlar şьrkan curttu rezin amьdьrals ьşkaş caňgьs aaj, calgaarancьođ poor coraan.

Feodal idegetter Kьdattьň теer-вeccileringe polgaş Orustunь ak хааньňň şeriođleriniň cьdalarňň- ga meneergenip algaş, arat son- nuň kultur-ce cykteen kandьođ- таа kyzelin tuj poođdar turgan. Arat sonnuň pot-tьvьngьr uran- cyulynun piccii-taa өzyuşkunyn ol tajzьnnar хөме pazьr coraan. Tьvaňň arat sonu polgaş oon kulturu cok poor, cideringe cet- ken.

Tьvaňň arat sonu ol хire per- ge aar tarlaldь ediler, хilinek- tiođ curttalganь көrup corza-taa, podunun kulturun kadagalap ap şьdaan. Arat son podunun cogaa- dьp undyrer uran salьmьňň py- gu kuzyn tooldarňga, ьrlarňga, yleger-tomaktarňga şingeedip algan. Arat son ol ьrlarňnda po- dunun tereen curttunga ьnaan, oon pajlaanga polgaş caraş caa- gajňga corgaarň ьrlap kaan. Cizeeieerge: „Samagaldaj“ ter ьda:

„Тоораттан хагар көөрге,
Torgu xeeliođ Samagaldaj, —тер
ьrlazьp turar polgaj. Paза pir ь-
da:

„Тооруктуođ tolгаj Tандьm
Tolganьmza, todar-la-man“ —
тер ьrlap turar.

Arat son pizik cok corza-taa, utka talazь-pile koncuođ хань, sөs talazь-pile koncuođ ceccen ьrlar- ga podunun covalaňňođ aar per- ge curttalgazьň, muңculganьň ьrlap kaannar:

„ьrlap coruur appargan-men,
ьndьnanь pergen poor-men.
ьrlap perejin, ьrlap perejin,
Tьđnar olur, keergep olur“.

„Kara-caňgьs kuzyr podum
Karađajňьr coraaj-la-men,
Karađajňьr corza, corza,
Karaşkьňň peer poor-men“.

„Хомду polgan kuzyr сьňm
Kandьođ cerge cьdar irgi?
Хомus polgan meeң-ne unum
Kandьođ хундys ystyr irgi?“

Arat son aar perge tarlalga ь-
vazьrap, covalaňňođ curttalga-
dan хөңny kalьp, tyrep, munga-
rap corza-taa, podunun өzeenniođ
tajzьňň pilip, ol tajzьň-pile tul-
cup, oon podunun өxeenin ne-
ger aльrňň izii-pile kyzep coraan:

„Аадьm cigen kokkaarakтьň
Азьođ тizin ськкан polza,
Adam kakkan tyzumettiň]
Ala karaan teşken polza“.

Arat sonnuň ol kyzep coraan
kuzeli 1921 cьlda pytken. Oon
egeleeş, хostuođ şөleen arat son-
nuň uran salьmьňň telgereeri-
niň oruu azьttьngan. Am polza,
ol arat son podunun kyzelin ky-
tyođ, тьňпаңgьr, corgaar un-pile
ьrlap turar tur. Arat sonnuň ergi
ьnak ьrlarňndan aňgьda, aньjak
cogaalcьlarňň, хөođzumcyleminь,

cizeeleerge, eſter Kara-kыстың, Kөk-oolduң polgaſ oon-taa өske-lerniң cogaatkan caa ыларь curt-tuң pygy puluңnarыңga cedip, olarnың arat con ылар, sonuurgar turar tur.

Бндьој polza-taa, ulustuң aas cogaalyң (ыларың, tooldaryң) сыр, polvaazyradыр turar talazy-pile corudup turar aзы koncuoј cetpes, po aзылды тарыј tirgizip corudar tep cybe polza, manar turar eelceoјlioј sugula sorulga poor turar. Po sorulganь pottandyragь Tьваньң nasional-revolustuoј uran-cyulyн хөојzyderinge канcaar-taa aaj-cok uluoј uzur-tuzalyoј.

Am po cайың polur tep turar respubliktyң uran-cyul olimpiady polza, arat connuң pot-tybyңdyr uran-cyulyнuң özyldезin көrgys-py-ſaan, olarnың iſtinden salьm-cajaannyoј caa-caa kizilerni ile-rediringe pottuoј tuza polur. Po aзылдың cediіſkinniој poluru ko-zuunnarnың polgaſ sumularnyң olimpiat komistarynyң, kluptar-nyң, kызы-puluңnarnың organizastyoј polgaſ tybyңdyr aзыldaryн ың pottandyрp corudaryндan хamaaryр. Olarnың sorulgaзы polza, uran-cyuldyң olimpiadyн corudar tugajында nam, cazaktyң ſiіtpirin, olimpiatty erttireriniң curumun connuң orttuzуңga cyoј-le tajыlvьrлаar eves, olimpiatka kirzirlerni cyoј-le tanзылар pyryt-keer eves, харың olarnың-pile кады, ol uluoј uzur-tuzalyoј aзылды хerek кыыңga pottandyragь polur. Aal, өoј pyryzyңge cedip, uran-salyмныoјlarnың ileredip, olarnың tybyңdyр idepkeјin sergedir, kizi pyryzyңge pottuoј tuza-ny көrgyzeri sugula. Respubliktyң uran-cyul olimpiady polza, TAR-nyң төөgylyoј 20 cы oјуңga nasional-revolustuoј uran-cyuldy telgeredir talazy-pile arat connuң көrgyzer otcodu polur tep cybe-ni olarga pilindirip peer хerek.

Nam, cazaktyң po ſiіtpirin kyyssedir talazy-pile najьssьlaldың kluptary cуny кылганы? Ol klup-

tarda ырың, хөојzymnyң polgaſ massаның pot-tybyңdyр uran-cyulyнuң өske-taa polgyмneriniң aзы kазы хire corup turary? Olarnың өөrenip алган, көrgyзyp turar cyulderi cyл? Salyмныoј ы-aзыlarnың, хөојzymcylerni, тоol-cularны polgaſ don-taa өskelerni казы хire ileredip, eviledep turary?

Pistiң po aзыlvьs parыk corut-tunmajың turaryн minnip sugaalaza coguur. Kluptar aзыlyн ek-kizider tugajында ARN TK-nyң Kultur massalyoј cырьдыыſкың kil-diziniң ſiіtpirin pottandyрvajың turar tur-pis.

Nasional ыр polgaſ tazyның ansambili тыкка yr yje iſtinde organyzas talazy-pile pyзыр cadap, kirzicileri yнyp, kirip, aзыly coruvajың kelgen. Sөelgy yjede uk ansambildi PE TK-ga ſilcidip pergeni koncuoј ың polgan. Moon songaar oоң aзыly pyзыр, respubliktyң uran-cyul olimpiadyңga cediіſkinniој kirzip ыдаar poor. Po talazy-pile tergiin sugula cyul polza, ansambildiң plan, programьн todargajы-pile кылgaſ, onu kyyssedir tees, ansambildiң kirzicki pyryzy pygy kызын peeri polur.

Kызылдың am par turar kluptarynyң aзыlyн tirgizip segideri-pile cergelestir, Prof. evileliniң tep klubun turguzar tugajында ajty-ryoјny amdьgaaſtan өөrenip көr-ze coguur. Camдык eſter Kyртеa-тырның aзыly ekkizip kel cydar cybe төleede, kluptar aзыlyның tugajында тыкка sagьs соваан хeree eves poor tep podap turar. Ol polza, ың eves. Харың Kyртеa-тырның yleger turzulgaзыңga taj-angaſ, kluptarynyң aзыlyн saзырады, аңaa massаның pot-tybyңdyр uran-cyulyн telgeredir tep cybe po хуңnyң sugula ajtyрь poor pistiң murnubusta turup kelgen.

Po talazy-pile sugula cyulder-niң pirezzi polza, massаның pot-tybyңdyр uran-cyulyнuң udurttuk-cu каadyrlaryн peletkeeri polur.

Суге теerge, kol-kol козууннар-
ның төптеги массаның пот-тывың-
гыр уран-сууыларын кансаалдыр-таа
хөҗүдүр полугунуң суугу полур
улуо, телгем клуптарлыо. бндьо
полза-таа, клуптар ергелекчили-
рин, бир талазьндан, пилии сетпес,
iji талазьндан, суткулы сетпес
полганьның хараазь-pile оларның
өл азыль консуо pagaj соруп ту-
рар.

Sumularda olimpiat peletkeli
kajь хире туньнедио рооп турары?

Ро айттыгыңның харьзын козуун-
нарның olimpiat komistarь, ко-
зууннарның kultur kildisterиниң
ергелекчили ам toraan peletker
алы узурлуо. Суге теerge, olim-
piattың туньнелин көөр ује cedip
kelgen. Respublikтың уран-суул olim-
piady cer-cerlerde массаның
пот-тывыңгыр уран-суулы kajь хире
соруп турарың көргызер полгаş
arat соннуң иштінде егеерттинмес
салым-сажааннарның ең теерелирин-
илереди узурлуо.

Pistin uran cogaal'v's

Toka.

Pisce coraan'ym

(Uran sugaa).

Kaa-xemde Sar'oy-septin kedeezinde Mergen-xemniñ askynga 1901 sydyn 12 ajda teryttingen poor-men.

Pilip keerimge, uluzum koncuoj-la tyrengej ulus coraan. Avam Tas-paaştyoj tep kadaj cyve, uq-valarym: Alvan's, Kanğ'jak, ak-kylarym: Şomuktaj, Pezendej suojlar cyve.

Keder teerge, xebivis cok, izer-ciir teerge, cemivis, mal-magan'v's cok, munar teerge, aat-naa'v's cok. Aştaan-suskaan uruojlar pisterni az'rap torukturar teeş, pagaj avav's xökkyj t'kka-la tyrep kelgen-ijik.

Öv'ys cad'yr, iştinde izik-tözek tep cyveniñ suraa pezin cok. Eleen xej s'ralarnyñ paaştar'yn pöle şaraaş, olurttur şanc'yr, k'rgynga tos ş'yr algaş, caj poorga, caas suojga, k'byş poorga, xat soogunga alz'yr, aq-meñ-pile tömej curttar coraan-pis.

Mal-magan-taa cyu poorul-aan, iji-yuş kodur eşkylerlioj, pir cerlik ыtt'oj coraan-pis.

Pagaj avav's, pir cyulynde, pisce uruoj-taryoj pisterni podaaş, iji talazynda, podu aştar ölvezin podaaş, iza-tura ulustun cyvezin k'lyr perip turgan'yn pilir-men.

Samdyk paj, ş'yrak ulustar kelgeş, „ma, po alg'ny uuştar per, po tonnu taarap per, po edikti uldurup per“ suoj-suoj tep, xörekter kaar poordan kad'na, tuzalap k'ernyr kizi cok cyve pol-gaj. Koncuoj-la aştar, cyoj-le tora-ölvezin turgan-pis. Podunun

aryñ ş'raj'yn ol şaojda k'öer arga par eves, akk'ym Pezendejniñ ar'nyñ k'öerymge, koncuoj-la cyve coraan. Saagyñyñ s'ökteri uştuñgulaj pergen, eegileri şaojzaja pergen, ar'ny-paax'z k'ögere pergen poor cyve coraan.

Meen özur torugup kelgeş, elep tyrep coraan'ymnyñ tugaj'nda iji-pir cizekten sugaalap k'örej'in. Cyge teerge, T'van'nyñ az'ly's conunuj t'kka xej kezee revolutun' murnunda paza men ыškaş coraan.

Pir xyn pagaj avav's, uluoj uojvav's Alvan's aaldar kezip, xonuk eet, xoorum taraa, sal'ym taak'ry, xaj'nydyr'ym şaj tep tilenip coruj pargannar.

Ol xyn toraan cedip keer teeş corutkaş, iji xonukta kelvezin paard'yr. Ыncaarda kys koncuoj erte tyşken, xar x'rgaa tyzurken, soogu xel-cok appargan turgan. Pir xonuk manap, iji xonuk manap, aştaan-suskaan'v's koncuoj. Uzeelee xyl puzurad'yr, cad'yr öv'yustyn iştinde ottu teeskindir olurgular algan, kancaar-taa aaj-cok ы-s'nylyoj, ölyr c'gyaan ölurup tur-pis.

Aştaan uluska arga eves, kaaş udaa ыlv'rad'yr xaj'nydyr'yr kaar-kan şaar cip, tyvy camaşk'lyoj, pir kulaa oorlu pergen, pir tala'z'ь car'k pagaj raz'v'ska suoj c'lydyr algaş, aş iştivist' cyoj-le c'lydyr ar olur-pis.

Adak s'ölynde, ş'davaj'yn, aştar ölyrynge cetkeş, uluoj-uluoj xaragan s'kk'lyar algaş, oon is-

tikki karttyn cem ornunga cip turdubus.

Ooñ soonda pir көөрыбyske, ававьs-pile уојававьs pat turupkan pazьp olurlar.

Pireezi pir şoodaj tyvynde, pi-reezi pir şoodaj tyvynde ulustan tilenip algan cybezin egin азьr каар алган keldiler. Tyrep олur-ган pister, pir talazьnda, ававьs-ть cedip kelgen teeş, iji talazьn-da, cem ekkelgen teeş, өөreeş, ьь-сььвьсть soksap, karaktarьвьs-тьн cазьн pagaj samdar edekte-rivis-pile codup algaş, utkup cy-gyryp keldivis. Ававьstьн арньн көөрыбyske, тькка-la turupkan, тькка-la муңгараан poldu. Can-ьн-ce cygyrgylej pergeş, samdar edeenden tuttunupkan tur-pis. Өөreeş, ьојлазьp радьрьптьвьs. Pa-gaj ававьs ol хире ьрак cerge ti-lenip coraaş, turupkan хиреде, pisterni cassьдьp, porvak paaşta-rьвьсть cьttap, ijenin ьнаксьь-ь-pile хань cyreenden keergep tur-du.

—Oo, pagaj cybelerimni-aar. Aştaj pergen poor-sler, toңa per-gen poor-sler. Men-taa kancaar-men-aan—ter ававьs karaanьн cазь pyldenneen, oozun pagaj samdar tonunun cenj-pile cotkan tur. Pister-taa tooza өөnejindir ьојлар tur-pis.

Ававьs podu ьојлар turza-taa,— ьојлавајьн көгүнер, uruојларьm, ьојлавајьн көгүнер—teeş, ektiniң kьrьндan şoodajьн şьdavaјьн pa-dьрьпть.

—Po şaојньн koncuun-aar, ekki şaој kazaп keer irgi—teeş, ававьs paza-la ьојлар радьрьдь, pis-taa ьојлаан, ававьs-taa ьојлаан, koncuој-la perge turdubus.

Pisce polgaş, cadьr өөvystyn iştin-ce ававьs ederip kire perdi-vis. Өојge-taa kirgen toraan, ававьs, уојававьstьн ekkelgen şoo-dajларьn-ce хальза-la perdivis. Şoodajларньн askьн uluој уојва-вьs Алвансь сезip perdi.

Pir şoodajda teeskindir şьльp кааркан хој moјnu, ulustun cip кааркан хилеep artтьь polgaş хок-

pok, piccezek хирlioј peşte poor-kaan şaj tooјlancьзь, porvak toң şaj şaarь poldu. Ooñ arazьnda picce хажьндьrьm хире şaj, picce kьзы-tas polgaş oon-taa өске cyy-xөө cybe poldu.

—Po-la tur-ijin, uruојларьm, paj ulustarnьн өөnge paгьp tilenir teerge, kiirves, сьвьрьp corudup-tar poor cybe tur. Pis ьşkaş cybe cok ulus paarga, peer cybezi po tur-ijin uruојларьm—tidir. Pis ol cyy-xөөny уојlej-le perdivis.

—Адьram, ьылаaşpaңar, тартьој ylegiler peer-men, ooda озьner-taa polza, cьрьдьp aar-sler—teeş, ававьs tutkulazьp turgan pisti хогур каојдь. Şoodajlardan ьraj pergeş, ezer, caraавьs сььрттьньp олur-pis.

Ooñ soonda ававьs ekkelgen cemin ylegiler perdi. Poralattь-ньp cemenip aldьвьs.

Ававьs, уојававьstьн ekkelgen cyy-xөө, хок-pok cemin cigiler algaş, cygeer sergek олur-pis.

Ававьs, уојававьs piccii şьmсьm cetpes şajнь тьt-cөvureezinge хо-lup algaş, piccezek soozak ter, toş хuunnun tyvynde tilep алган cangьs хажьндьrьm şajнь хажьн-dьrgaş, cyој-le өлerttir sytteeş, pistin өзүvys cьрьдьp perdi.

Уş-tөrt uruојларнь uluој kiziler kьldьr torukturup альr teeş, ававьs koncuој-la kьзьp, koncuој-la tyrep kelgen-ijik.

Pistin coogubuska curtтаp tur-gaп noјat-tyzymetter connun ха-пнь sorgaş, тькка-la pajьp tur-gannar.

Pister ьşkaş jadьь arattar, pis-pile paza kadь turgan Kalbak-xө-rek, Cавьrьk суојлар piske tuzalaar teeş, cyзу-pile tuzalaar poor. Pa-za pis ьşkaş aştar, aarьoј-arььk-ka tutturup, arvan, sumuzu-pile kьrьp cordular.

Ol kuzyn pistin ol cerge cer-le koncuој perge өј turgan. Pistin canьвьska koza turgan тькка хөј өregelөrniң işti cangьs-taa kizi artpajьn, kьrьrь kьrьp, өскеep tezeri teskilej pergenner.

Mergenniң ooruunga pistin

pagaj cadъrvъvs artъp kalgan polgaş şьktъoј saagaj odarlarъn-
da pistiņ iji-cangъs kodur eşky-
leribis oottar, cyoј-le ыnda хаaja
pistiņ cerlikpenibistiņ eerip turarъ
тъndalъr.

Am po eјde cyveniņ pajdalъn
pilip, politiktioј medereldioј polu
peerge, cangъs podunuņ pezin
cizeen algaş, tartъoј podar
kœerge, Tъvanъņ arat tymeni re-
volustuņ murunda tьkka-la aar
peerge covulaņ kœyр, muņ-muņu-
pile aştар-suskar, aarъp-arъpъp,
eļyр турганъ ulam-na ilden ar-
paar cyve tur.

Pagaj ававъs pisterni toruktu-
rar teeş, yrgylcy tileniр coraan.
Podu aar азъl къla alvas, koncuoј
uluoј aarъoј хоосculuoј kizi co-
raan. Азы кълза-таа, œrttek xœle-
zi пар еves, xalas poor cyve pol-
gaj.

Ававъстыņ po coraaş tileniр
ekkelgen cyvezi cyу şooluoј polur
poor, iji-pir хongaş, tœne perdi.
Ыnсаarda men 7 харъoј poor-men-
oј. Am подааръmга 1908 съл poor.

Mergenniņ askъnga, Sarъoј-sep-
ke Mekkej paaştan iji-pir kolo-
nis orustar kelgen coraan.

Olur kelgen toraan-na taraa ta-
raannar. Уnyzy koncuoј pagaj
polgan. Kys-таа keldi, taraa-таа
aldъndъ. Turguskular kaan moo-
zazъn pastъrar teeş, şannar-ce
sœorttup appardъ.

Aştар eļyр arga пар еves. Ава-
въs paza-la caa arga хereoјlej
perdi:

—Ojt, koncuoј cazyj kulugur-
lar, camdъъnar ol aj къmzarъn
(хавъn), pir camdъъnar oduştu
(tepsini) ар алгаş, meeņ soom-ce
corup oluruņar—ter, araj kon-
cuј-aaraj cigaalaaş, уnypty. Ава-
въs askъ-pile koncuttunza-таа, iş-
ti-pile piske къзыgaар cok ыnak.

Cyуy-таа pilveјin, ававъстыņ
soondan сьдър kalvas teeş, pa-
zъp-la olur-pis. Cyge teerge, ава-
въs—сьдър kaldъnar, kulugurlar,
pozuulanar!—ter, хimirenip каар
разър olur. Pis-таа cyу-xœœ, sava-
larъвъсты tudup алгаş, ававъстыņ

soondan ыnda-la aştan, am ar-
gan ulus şьdavajъn şoşkugular
olur-pis. Cadaoј кълaştар œerenip
kalgan polgaş, ававъстыņ кълaşt-
тааръ koncuoј tyrgen kizi.

Pisce polgaş, taraazъn caa-la
şanъn-ce tazъj pergen taraa or-
nunga keldibis.

—Po сьtkъlaan taraa paaştаръn
сьoјgyлаnar—tej tьrtтъp kaaş, ава-
въs podunuņ oduzungъ taraa ma-
zaktаръn тоoјdurt-tooјdurt кьldър
сьoјgyлаj perdi. Aştaj pergen pis-
ter хœœkkyjler, taraa mazaktаръ-
nyņ camdъъзыn ol-la ceringe хо-
lubus-pile uuštaaş, cigilep, cam-
dъъзыn edeeviske, хар-sававъska
сьъj perdibis. Kezeeni турgu, cem
сьър cip coraan куuştар ыşkaş
taraa ornunda сьtkъlar тоoјlar
kalgyлаan taraa mazaktаръn сьър
турgaş, pat turupkan canъp kei-
dibis.

Canъp kelgeş, pot-poduvustuņ
сьoјgan mazaktаръвъсты cangъs
cerge „оваalaj“ tœр aldъвъs. Cyу
şooluoј poor, iji-pir хоorum хire
taraa poldu. Ol-la toraan uuştaj
şaar алgaş, ававъs oduzu-pile cel-
vip olurunda, uoјvavъs razъn taş
œzuk paazъnga ulurttup kaoјdъ.
Pister-таа cem civeenden peer
tьkka yr polgan. Aştanъвъs-таа
koncuoј. Am-na tartъoј cemneni
soј-tьrtтъp алъr cyve еves-pe teeş,
koncuoј şalъpтъoј ыjaş kiirip ek-
kelgeş, ottu къpsъp, razъвъсты
къзыдър olur-pis.

Taraavъsty pakka-sokka хоora
tьrtтъp алgaş, ol-la olcaan pydyn-
ge cip olur-pis. Avamnyņ arъn-
şъrajъn kœerymge, tьkka-la muņ-
garaan pajdaldъoј olur.

—Kaj, peer kel-em ooјlum, сьt-
tar каajъn—teerge, men ajaam-
nyр pir holumdan salvajъn, put
кьrъnga-таа турvajъn, авамnyņ
canъn-ce уngeј perdim.

—Oo-cassъoј cyvemni-aar, aştaj
perveјin кансааръl-aan—teeş,
paazъmny tutkaş, podunuņ хоj-
unga meeņ paazъmny cookşula-
dър appargaş, sujvar, koncuoј
ыnakşьldъoј izioј cyreenge хаara
tudup olur.

—Slerni torukturar tees, men tьkka-la tyrep keldim, ulustan tilenir tees, ulustun sook karaan tьkka-la keryp keldim—tees, oq-nun tьdk cerlerin-ce kergeş,—kerynerem, uruqlarym, tajgalar-nyң kьrnda xar saapkan tur. Am slerniң keder xep-sьnyңar cok, kancaar kizi poor-men? Ulustan tilenir teerge, peer eves. Azьyn kьlp, algь-рьşkaan etteer, xoj maьn kadarar teerge, slerni kaap-kaş kajnaar paar poor, at polgan tur. Am şbdaldьq ulus taraazьn pastьp, parva-savazьn toldurup algan tur, pis ьşkaş jadamyk ulus aştap-suskar, toңup-tozap oьyrden eske cybe cyu poor, uruqlarym—tees, uluq tьngaş—kьş-taa tyşty, am slerge cunu kedirer, cunu ci-dirttir kizi poor-men, koncuumnu-aar—tees, avavьs ьqlar radьp-ьpьtь.

Avavьstь kergeş, pister paza-la ьqlar radьpьpьtьvьs. Pağaj cadь-гьvьstьn iştі kuruq-la ь-sьbь pol-du. Kьdьbьndan tartьq tьңnar kergen polza, aştan-suskaan pery ooldarь-teq polgan poor-oq. Ol kezee şak ьncangaş, erte peer-di.

Pister-taa cyu-xoө samdar şuq-laktarьvьstь eştir, puttarьvьstь tьqдьңылар алғаш, udugular cь-dьp aldьvьs.

Ol tyne tyzymde tьkka-la cem-nendim. Eet, pьştak, oremeliq taraa polgaş cer-le cunu civeen teer. Udup-udup ottup keerivis-ke, taң-taa atkan tur. Meeң ty-zymde cip turgan cemim cok. Am kancaar, ol xire ekki tyş kergen kizi uluzumga ol cemnenip tur-gan tyzumny cugaalar egeledim. Onu cugaalar olurgaş, akьm Pezendejni kɵorymge, uluq ka-raan men-ce keryp algan, anaa-la caraazьn xej sьrttьnyр olur. Ыncap olurgaş, uluq tьngaş—ek, seen ol tyzun şьn cybe polza, koncuq-la şьmvaj poor-cybe ijk, tuңmam—tidi.

Tyştun cugaazьn toozup algaş, ьñaj peer kernyp kɵorym-ьvьs, uqavavьs cok poldu.

По кандьq aajьq cybe poor tees, oqden yne xalaaş-taa tьp-radьm. Uluzumdan ajttьrарьmga, olar paza pilves poldu.

Paza-la mungarap, aştan, ezeen olur-pis. Soonda kelze-kelze, pa-za-la tilenip coraan poldular.

—Хьрнь-posku tees, tilenip ter cybe koncuq-la cybe tur-am, Al-vancь-pile хамьk aaldarnь pir kьldьr kezidivis. Tilenip algan cybevis po-la tur. Ulu eenge kiir-vestej perdi, am cer-le kancaar coor, eske arga xereqler poor-dan eske kancaar—ter, avavьs uluq tьngaş, ynyр coruj paardь. Oon eleen polgaş, tedir kirip kel-di.

—Men-taa pir janь cybe po-dap aldьm, paгьp symelezip kɵe-elem, uruum—tees, avavьs Al-vancь-pile ynyр coruur tej perdi.

—Kaj paarьd ol avaj, pis am cunu ciir ulus poor-pis—ter, araj ьqlanajnyр, avamnyң edeenden tuttunup algan tur-men.

—Kajam sall Slerge cem ek-keer tees, Sarьq-sep kireel, oq-lum—tees, paazьmнь cыttaj tьrt-тьp kaaş, yne perdi.

Xyn araj kezeelikteј pergen cybe. Po xire oraj cybee corvas kizi polgaj, kandьq aajьq cybe poor ter, yzeleen mungarap olur-pis. Odubustu uzudup algaş, tь-gelenip-togelenip algaş, udup cь-dьp aldьvьs.

Erten ottup keerimge, aştan ter cyvem cer aaj-cok. Pağaj ca-dьrьmdan yne perdim. Nojavr aj-nyң uzunda cybe poor.

Pistiң ol cerge xar eleen saapkan turgan. Cadьrdan ungeş, oьy-kudu kɵorymge, xyn saa yngen, хар-nyң kьrн kьljttь хунneen tu-rup tur. Xat salgьn-taa cok, aga-arnьd xereli koncuq cььq tur-du.

Aştan uum-pile avamnyң or-uun-ce keryp, kazan-na cem ek-keer poldu ter, ezegiler, keryp olur-men. Pudum toңa pergeş, oөm-ce kirip keldim. Ol şaqda idiim par eves, eezee tьrttьk pa-şq-maьktaaş idiktiq kizi-men,

Pisce ырак кылаштар ползумза, pudumga ыжаş раоцлар алгаş, pudumnu камгалар согуур кизи-мен.

Ыжаş-таа сунуң сыйың peer poor, puttu toraan хаара peer су-ве полгај. Өмге kirip kelgeş, pudum сыйдыр olur-men. Pir тыңнаарымга, таştың cerlikpen хөҗ-хөҗ тер, podunuң koncuoј соон ыды-pile eere-peerdi.

—Paғыр көрем, суну eere peer-di—тер, уоҗвам Kangыј ажылаар-га, yne cygyrdym. Kajnaar-таа paar polza, Pezendeј-pile yrgylcy meni corudar ulus cybe. Po udaa-da paza-la meni coruttular. Өҗ-den yngeş, cogum суу полган cybe poor teeş, yne cygyre pær-dim. Хун eleen pedij pergen pol-du.

Ыңај-peer көрнүр, uzup turgan кууштарнь көрүр, coruj pargan cerlikpenni көрүр тургаş, кансар-ла oruktu kudu көре peerimge, ағыҗ кыдындан ават полгаş уоҗ-вам eleen-ne uluҗ cybeler cyk-ter алган corup olurlar. Өҗ-ce rakкылааş,—pozulaңар-pozulaңар! —tej-тырттыр кааş, талаş-tulaş-pile utkuştur cygyre perdim. Аватньң сапынга сооқшлар kelgeş, lar-tar көрүр турарымга, oorgazyнда şoodaj cykter алган, ыңај peer eleңneen, арнь раазь кансаар-таа аај-сок teride pergen pazыр olur.

—Суну ekkeldin, авај, кајың адың—тер, ајттыр тур-мен.

—Ыттава! Tараа tur! Ciir-sen, kulugur—тер, ават саңсај тырт-тыр каоцды.

—Ынса хөј тараань кајың ал-дыңар, авај, сор консуој şымвај cybe poor—тер, амырар тур-мен.

—Кајың-таа алган polza, сен-de хатаан-pe! Харың ыттава, хооруп ciir-sen—тер, ававьс paza саңсај тырттыр каоцды.

Ававьс, уоҗавьс pisti uktur алган ceriviske yr polвајың, са-дыгъвьстың сапың-ce кылаштар per-diler.

Pister-таа soondan ederip cygy-ryp olur-pis. Tараазың oorgazyң-

дан tyзырвејин, cygy-pile кадь арај pedik cerge olurup алды, хен-dir argamсызың сезир алды. Paгај сөөскен танзазыңга кuzum-pile холуп тоораан ыжазың toldur tip ал-гаş, puruladyр таакрылар олurlar. Ындыҗ polza-таа, sezingen cy-ve ышкаş yrgylcy ыңај peer көр-нүр олurlar.

—Ce! Po taraadan oduşka pic-ceden каар алгаş, appaғыр şөҗ-zap каал—тер, ававьс ынса tidi.

Pister уоҗавьсты манавајың, şoodajың askың ceze тырттыр ал-гаş, oduşka ура тырттыр алгаş, хооруп egelej perdivis.

Ol arazyнда ававьс-pile уоҗа-вьс şoodajларың көдырүр алгаş, ырадыр кылаштар perdiler. Ekkel-gen taraаны ыжаş тоорзуңга хар тыспес cerge appaғыр салыр каарь ol tur-ijin тер podap каоцдым.

Tараавьсты раакка-sokka хоора тырттыр алгаş, ol olcaan тазыгај-ыңдыр тајнар olur-pis. Ol хуну хунzedir тараа хооруп ciр, харың picce амырар хунzedivis.

Ol ыңсар turubusta хун eleen kudulaj pergen cybe. Tараавьсты хооруп ciр olurubusta, cerlikpen eere perdi. Onu тыңнааş, ававьс хер-хенертен созуй perdi. Men-taa yne халыр kelgeş, көөрымге, уş ааттыҗ kiziler corup olur. Ooң camдызың көөрымге, tyzymetter ышкаş poorga, korga-korga өөт-ce kire халыр keldim. Ават—кым тур, ооцлум—тер, ајттырды.

—Та, ааттыҗ уş kizi-le tur—tej тырттыр каоцдым.

—Tadaјым-ыңај, at poldubus—тер, ават-pile уоҗвам korga хо-на peerdiler.

Ol ыңсар-мыңсар turubusta, ty-zymetter аадың раоцлар кааş, өҗ-ce кылаштар олurlar.

—Ojt! өҗде кым paғы, ыдың ај-te, sadaraan kulugur!—тер, хөреkteј турлар. Paгај ававьс өҗ-den yne cygyrgeş, ol tyzymetter-ni көргеş,—амыр-ла, амыр-ла—тер mendilezip, edeen catkaş sögyrup каоцды.

Ol tyzymetter mendileşken-таа

суве сок, консуој хорадар, суве
ыттавајын, өөј-се уојландыр па-
зыр олurlar.

Pis-taa olardan kortkaş, pagaj
cadьrьbьska kire cygyrgeş, өө-
пуну торазыңга төрт-тажактар тоң-
гајыр сьдыр алгаş, көргылеп сь-
дыр-пис. Тузыметтер pagaj cadьrьга
kirip kelgeş, kezek ыттавајын
turgaş, хөректөр-ле yндылер.

—Амырлаан-умурлаан, авьјаас-
тыој кулугurlar! Peer тыңнар ол-
урунар, консуој тора-өлсуктер!

Pireezi turgaş, tараа-се ајыт-
каş—ро кьмннь тараазын ар ал-
гаş, хооруп сип олур-слер?

Pireezi pistin ornubuska тын-
са тер харылај тырттыр каөдь:

—Kizi pilves евес, kazan, kajaa
tараалыој сорзук, polar. Узун-соо-
дунуң тараазын оорлар алгань ол
тур.

—Узун-соодунуң тараазын оор-
лар алганьнарнь тартыој өссур ол-
урунар, јадараан ешпилер!

Ававьs сөгүрееş, —оо, кајын ын-
дыој роор, теергим! Ро хоорган
tараа polza, kuzyn сьыр алган
mazактың арттыр тур-ijin—tidi.

Хааş tumcukтуој, kizi tyrzyzyn
oskungan Таş-cалаң paskактаньр
олура, авамннь сапын-се paga ы-
каş cookşulaj халыр kelgeş, —Аа,
суу-се? Јадараан кулугур! Sen
oorлаван polza, кьм алыр cybel?
Cugaalar олур, кулугур! —teeş,
авамннь pir тазьды. Авам ojtta
paгыр тысты. Pis-taa kortkaş, ону
көгүр cadaaş, тоңгаја perdibis.
Pudyu көгүр сьдарьмга, ававьs
ханьрај pergen tumcuun pagaj
ceңи-pile codup, караань сазь
saadaјындыр төгылген, консуој
ыојлаан олур.

Ol arazьnda Таş-cалаң kulaam-
dan tudup алгаş—аваң ро тараа-
нь кајын ekkeldi, cugaala—tidi.
Men кьзыдыр сер-ле ыттавадым.
Ol arazьnda tyzymetter тура ха-
лааş, өөјнун иştинде суу-хөө су-
вени рьдарадыр okтар, тараазын
tiler турлар.

Өөјнун иştin көргеş, суве тыр-
рајын, өөјнун таşтын көре perdi-
лер. Ol ыңсар турунда, temgi та-

рааньң eezi uluoј kara salдыој
сидурук рај cedip keldi. Olar
pistin cadьrьbьsty teskindir кьл-
аштааş, paza-la тырpadьлар. Тыр
cadaaş, canar тер турунда, тызу-
меттерниң pireezi eleen ырај per-
gen holun pulгај тур.

Tyzymetter-taa ынаар cygyrзы
perdi, men-taa olарннь-pile кады
cygyrdьm. Ol kiziniң сапыңга се-
де peerimge, uluoј cym харннь
ortuzunda iji şoodaј tараань
хөөр каан сьдыр.

Tараань харннь иştинде tyzy-
metter ušta сөөрттыр алгаş, temgi
eezinge тузаар perдилер.

Улуој кара salдыој ашак тараа-
зын şanaanga салыр алгаş, etter
coruj paарды.

Хайьран тараавьsty алгаş paарь
ол тур, am paza аштаарьbьs ол тур
тер иştимде podap тур-men.

Tyzymetter ол cerinden eep kel-
geş, авамннь тагың консур, pas-
тыр, toramcьлар egeledi.

—Јадараан кулугurlar, oorла-
ваан polзунарза, ро-ре? Суу са-
дыştыој улустуң cybezin оорлар
ekkelдинер, јадараан кулугurlar?
Ро кулугurlарннь са eriidep турар
cybe—teeş, ававьs-pile uојвавьs-
тың holun хулыр алгаş, pottарь
aattарьн munup алгаş, murnuң-
ga сыруп алдылар.

—Etter-eriideer, өlyrer-cidирer
polзунарза, маңаа pagaj cadь-
рьм, өл-сапагаş uruoјларьмннь
сапыңга pottандьрьнар. Men kaj-
паар-taa paгvas-men—teeş, ава-
вьs олурup алды.

Pir tyzьmet халыр kelgeş, oor-
газын-се кьтсь-pile oraаштыр şар-
каş, argamcьзынньң uzungа pa-
гај авамннь paөлар алгаş, corup-
tu. Corup олура, oorgазьн-се cu-
duruu-pile pir tudustu.

Pagaj ававьs tongaja тызер cas-
каş, арај poorda ьзырьнгаş, oruk-
tu kudu pagajтыр padьрты.

Уојвавьs Алвансь—ро өл-саş
uruoјларннь кансаар cybel, olарннь
тора өlyrer евес—tidi. Pir tyzy-
met—хоş јадараан кулугур! Am
sakтыр keldin-pe? Ро тора өлсук
cybeler elze, өlgyleј-le pergeјler.

Şynyn sugaalaarga, olar özyp to-
rugur algaş, suny pydygrypterleril?
Olar paза sler Ыскаş oor cyweler
polur, Ыjnaan. Ыттавајьн, кыла-
тар olur, kulugur—teeş, oorga-
зын-се pir ystyrgeş, oruktu kudu
syrgen mal-magan Ыскаş сьвьгьр
algaş paardьлар.

Pister ававьс polgaş uořwabyсь-
ть algaş paarga, pađaj sadьгьвьсь-
тьд сапында Ы-сьвььој сьдьр kal-
дьвьс. Ol tynе paза-la ававьс
cok, pottarьвьс саaskaan тоңур-
тозар, аштар-suskar хондубус.

Ававьс-pile uořwabyсь pir tyn,
pir хун polgaş kezee pat turup-
kan, агнь paазь paгва Ыскаş Ы-

кылај pergen, ton хер-сьнь хан-
ньој cedip keldiler.

—Po cyner poor аваж—тер ајт-
тырдьвьс. Kezek Ыттавајьн olura
—kulugurlar саа-la şagaajttadь-
lar. Уş eşkywustyn ijizin şitkei-
torgaal teeş, пылај perdiler. Am
ta, кансаар cywe-Ыjnaan—teeş Ыо-
ларть. Pis paза Ыојлар tur-pis.

—Cer-le am кансаар pis аваж—
tidim. Avam—кансаар poor, Pe-
zendeј-pile seni po orustarga хө-
lecciktedir poordan өске, кандьој-
таа arga cok tur, uruoјларьм—
tidi.

Moон egeleeş, men хөleccikke
8 харлььмда kirip egeledim.

T. Peozi.

Stalinnьң ассьзында

Сьргальмннң, өөрыşкымннң
Сьгьк хуну—Stalinnьң ассьзында.
Өөгүр ханмас, сьргар төтпес
Өөрыşкылуој хөојлер cor-men.

Өөрыşкылуој curttalgamnнң
Өндүр хуну—Stalinnьң ассьзында
Брлар-şoorлар maga ханмас,
Брльој-şoorлуој хөојлер cor-men.

Arat connuң сьргальннң
Aldьн хуну—Stalinnьң ассьзында
Ađар сөојлер sanар cetpes
Амьг corгаар хөојлер cor-men.

Aşтырвајьн хьрезириниң
Aльс-төзы—Stalinnьң ассьзында
Kyzeen soruum—саагај сьргал
Хунден арттык сьгьр tur.

Torulвајьн хьрезириниң
Tolu төзы—Stalinnьң ассьзында
Саагај сьргал тujulun-се
Cандьг paspaјьн corур or-pis.

Mөge кыстыој хөојзылдениң
Mөnge төзы—Stalinnьң ассьзында
Ekki сьргал eccizinge
Endeoј cokka cede peer-pis.

Uran cogaal

Eleoј tyreoј artтыбшкыны
Eelves kyдыr cidir pazar
Maadyrлыoј arat connuң
Magadanсыoј ыdal kuzyn

Sajdy хуннуң xereli-teoј
Cajьnnatkan uran-cogaal.

Tarlal tyreoј artтыбшкыны
Tagьп тыртыр kelves kyдыr
Tөгyнуң тамзын-ce
Tөгerezin ыrvip turar

Xамык connuң ыdal kuzyn
Xaйныктырган uran-cogaal.

Aas-keziin caalap algan
Amьr сыrgal көрүр coruur
Pygy connuң ыuptuzunun
Pyzyreldioј kyzel soruun

Tujulunga cedirer teen
Tujaa-xerel uran-cogaal.

Сыrgар ханмас сыrgалаңны
Сыгк сагај хуны polgan,
Өөгүр ханмас өөгүшкунуң
Өtkyt yпnyoј ырь polgan

Arat connuң setkilinge
Ajan polgan uran-cogaal.

Uluoј-xemim.

Uluoј-xemim

Sajdy таңның xerelinde
Cajьnangan erttine-teoј,
Сагај сыrgal turlaa polgan
Carлыр polvas Uluoј-xemim.

Kaşpal сыннар аразының
Kaas' caraş xeezi polgan,
Kara turujaa yny tolgan
Kaар polvas Uluoј-xemim.

Eriin turgaar, ыгьпн turgaar
Eivek sygyoј сынмас polgan,
Aңдыр kuştar yny tolgan
Aлыoј кылаң Uluoј-xemim

Өөрlezip cergeleşken
Өdyrek kuştar, kas-la kuştar
Өry, kudu ыuuzup turar
Өrgyn telgem Uluoј-xemim.

Tөlep сагај cingir nogaan
Tөгyпnerniң төзы polgan
Paлык pajlaa сынmarлаşkan
Magadanсыoј Uluoј-xemim.

Uлаj-ulaј patsa, patsa
Uluoј Soviet curt-ce kirgen
Uluoј-xemni saktыгьmга
Uвam ыşkaş, tuңmam ыşkaş.

T. Saгьoј-ool.

Aas-kezii

Aпaj-kara cазьmdan-peer,
Aвam accam kattaj өlgeş,
Aгa cok polgan кыгьндап
Aaldar kezip өзүр keldim.

Өвүр, арь curttaгьmга
Өskys jadь kuzyr podum

Өskelerge eştenci poop,
Өry көрвес tyrep cordum.

Aдавьs, ijevsi өlgen,
Amьttanga кыгьк polgan
Aлыşкылар хөөккыjler,
Aalga cerge uzuraгьр,

Азъој кыштың сьварь-теој
Аар пергее таварьшкан
Іштівісті сугаалазър,
Ішкirttinip ьолашкылар,

Сакрак алды сарылызъа
Сарьппар-таа, муңгарар-таа,
Салым-сажаан кандыој роорун
Сактыр манар соргулаан-пис.

Өрү көрвейин тыгер сораан
Өскыс јадьъ оолдарыңга
Өршсеел полган хавьжаалыој
Өөрүшкунуң сагај хуну—

Октаргајда теннеге сок
Октаврның хувискаалъ
Орус curtтан сартыр уңгеş,
Оскаландан сартыр алгаş,

Азъој тыреој көрүр сораан
Азъ-төлу şuptubustun
Адавьс роор, іјевіс роор
Аас-кезиин еккер перген.

Өлүр сідер пагај сорук,
Өскыс калыр тыреер сорук,
Пурун мөзүн төнген тур теп
Мөңге салып салыр перген.

Revolus тилеп уңгеş,
Ідер салы оолду-кысты,
Евилейдиң şeriindibe
Elzidip ар егеledi.

Арат памның салгаксызъ
Аревеге кірір алгаş,
Азъој пагај соваландан
Адааным ар хьым ханган.

Едиректер өзүр төруур
Еерем хөдлер хаяазъ-теој,
Азъ-төлдүң—оолдуң, кыстың
Азырадър каваяь-теој,

Евилейге кезигүн роор,
Ерес омак, азык сыгък,
Ерттем номнуң оруу-pile
Еоғлиş тивес соруп ор-мен.

Аревенің төрыттыңен
Аңга тугаар хыннеринден,
Кезеен şаојда uttundurvas
Кезигүн роор торуккаşтың.

Авам, ассам көрүр соваан
Аас-кезиин көрүр curtтап,
Арат сонга ідегелдиој
Алдып ьшкаş каадър пөлдүм.

K. Erencin.

Төнен şilгим

Şulu podun, төлем сының
Şutkup kutkan теріој şьркан,
Төскел-ле сок суктыр турар
Төнен şilгим таан-на caraş.

Казьргь-теој celzip kelgeş,
Кастай тырткаş, роојлар каарга,
Халаој сокка савап турар
Калкан şilгим таан-на eres.

Аралсаалар celip-celip,
Аскым сал теер төнен şilгим,
Алды-устуу şьнааларны
Атыр podap celer şilгим.

Тькка-тькка celip-celip
Тьным сал теер төнен şilгим,
Арь-өвүр арттын-сының
Анаа podap азар şilгим.

Uzuraзьышкын

(ULANCЫЗЫ)

Pir cазьн tilenip coraаş, oruk-ka pir oolga uzuraşkanьmьdan peer eleen yr appargan cybe. Pistin oran-taңдыыыстың аң-мені jaдыъ kizige азь-төгуурунуньдъ pir kolduу cyуly роор coraаn. Pir kattap aңnaar teeş, садыгьыоу roomnu cykteeş, саңдыс toruоу аадымнъ mungaş, samdar хөректееzimni ketkeş, uluоу таңдым-се coritup yner tep tur-men. Coruur tep turumda, авам тургаş:

—Oran таңдыңга ekkі calварьр coruur-sen, ооlum—teeş, кыдыъ ysteli pergen кара хууңсугаşka sydyn алгаş, tos-караа-pile төрт cyk-се саşкаş, — „ak paаштьоу алдын таңдымга, ak syt cазьым саş-тым“...—tep pyduy cugaalar, tej-ler tur. Ol şaоqda kiziniң cybe pilbezi ыңдыоу турган tur-ijin. Аалымьдан ynerimde, авамнъң аажыңга kirip, арттыş-pile саң салгаş, roomnuң askьн арттыzap алгаş, ааттаңгаş, uluоу кара хемниң раазьн şioleј coritup corup-la каоqдым.

Kat-cimis, хады, рөş şьpkan рөкpek кара таңдынъң edeen-ge cedip kelgeş, iji uluоу ezim-ниоу тајгань cara хар паткан каş-pal кара өзениң unun өуу eleen өуу cokтааş, цокpајьр алған турган uluоу көк рөштуньдъ саыңга тыşкеş, одаоуланьр алдым, уş por-вак таş ekkelgeş, ozuk кылгаş, оt ottulup алгаş, кара şajьmnъ хажьндыргаş, рөş төзыңге олурүр алгаş, şalyrtkajьндыр аartzap олур-men.

Ol olurumda, аадым kulaa sy-вyrenejnip, kudu көрүр tur. Pic-ce polganda төреpci салдырај tur. Xaja көрүр keerimge, coldak кара

роозун cykтер алган, uluоу куу таалыңн арттыньр алган, аңсы хар idiktioј, coldak куу хөректееştioј, podu мөге şььрак şinci-lioј er ezeri şьдыrtkajьндыр cor-тup отур. Ol-la corutkaş meeң odaamga keep тыştу. Аадын ында турган şette раоулааş, таалыңн тызыргеş, аадынъң саыңга сальр кааş, мен-се кылаştap олурда, Тываньң jozuzunda podundan uluоу kizini mendilep, murnaј хундылеер uzurluоу tep caңсык-кан аазьм-pile, mendileşkeş, көр-үр олurарьмга, eni cьльн араат-тан-теоу халдар турган cybeni iji egin paазьндан şutkas, өl хөм ыşкаş, pet кыдыр oktapkaş, хос-тuoј corгаар pazьр coruj pargan er ol poldu.

Meeң-pile mendileşkeş, oдаоу кыдыңга keep олургаş, solagaj idiiniң koncuзundan сөөскен таң-зазьн ушта тырттыр алгаş, таңзазь-нъң азьк, тулуун pilip pir sorgaş, хojundan таакpьзынъң куу алгы хавьн уştur ekkelgeş, таакpьзын тиккеş, pьруңажьндыр таакpьлар олura мен-се таңзазьн сунгаş:

—Кажьн yндың, кааş хонуп cor-sen, olcaлыоу cor-sen-pe?

—Caa keep тыşkenim-ne ро.

—Аңлар egeleeninden peer yr polган-pe?

—Cок, caa-la egelep coruur kizi-men.

Ро kizi-taa tergiin аңсы kizi polvajьн канcaар. Meni edertpe-jin, кааркаş parza, koncuоу хо-мудансыоу tur tep роdar, meni ederttip al tep tileer теerimge, paза ep cok poorga:

—Am kajnaar aңnaar-sler, ka-xan coruur-sler?—tep ajttьдым.

—Seen anjaar serinni, adar andhri xunaaj peer poor teeş, ses-tir olur-sen-pe?—ter kzybnaan-taa cybe-teoĵ xarbyladb.

—Cok, kajb andhri poor, akkym. Anjaar-taa corbaan, ser-taa pilves kizi-men. Kadb anjaazmza kandhri, akkym?

—Kandhri poor. Xarbn calgaar-ar corup olurgan kizi-men. Cugaalazb coruurubusta koncuoĵ ekki tur—tidi.

Iji anş mncar uzurazb tanbşkan-pis.

Kezeekki odarda annaaş, kuruoĵ keldibis. Oon erttengi odarda yngeş, paza kuruoĵ poldubus. Odaavbaska sanbr kelgeş, řajvbvş xajbndbbr algaş, ыt-taaş cok řala mungaraj pergen olur-pis.

Teerniñ enu kbjgak kək kbnpbr algan turda, xunnuñ izioĵ xereli ser kbnda xamk ambtannarga, bjaş, taşka keep siniple turgan bşkaş. Teerde kezek-kezek poralgak puluttar tirgezir algan cybe-teoĵ, cize purungaar kəzup corup turgan. Ol puluttar xun karaan tuoĵlaj pegerge, ol puluttar oon řimceves polza tep podarga, sagbşka cettirves turar.

Oon kezeekki odarda annaaş paza kuruoĵ keldibis.

Kizi řak andhri rajdalga tavazbarga, ugaan sagbşka cybe-taa kirves, aaş-cem-taa iřtinmes poor cybe. Ijeele tonnarvbvştb eřtir algaş, peş tezynde cdbbr-pis. Ezim ыt cok pir-le cybe podanğaş cdbbr pergen, ol cbtkaş ezimniñ cugaazbn tbnaksaaş, moon cugaazbn kandhri janzybri egeledir cybe poor kbdbbr podar cbtkaş:

—Ujgum-taa kelvejnin tur, tool-dar, solun cybeden cugaalap kəruerem, akkym—tidim.

—Ulustan solun cybe tbnnar kizi tur-sen-pe, ool? Senee ulus cybe cugaalaar tur-pe?—ter xenertten mndhri ajttbri ajttbri.

—Cok, sler xarbn cugaalap kəruerem—tidim. Ezim eleen yr ыt cok cbtkaş:

—Mal-maganbgar kajb xirel?—təp ajttbri.

—Po munup coruur toruoĵ aadbdan anğda aalda poldurga-lyo řilgi ineem par. Peş aıdb xire eřkyluoĵ-pis. Canğb imeevin ořlu řoru ulgađb pergen er kazbavb par cybe. Sumu kbbrn nđyundyruy cətrejin pargan teeş, xavbbr algaş paardbba—tidim.

—Seen oon teerge, parbktbri cybe tur-ijin, ool. Men teerge, yş eskus uruoĵluoĵ kizi-men. Xamk malmbn po tyzmetterge tegerezin xunaattbarga, kuruoĵ kalğaş, tađb kezii cettirip coruurum ol tur-ijin.

—Koncuoĵ-la cybe tur ale, akkym. Coldak-ool tep kbrgan ařřaktb canğb aadbn paza řeriogge peer teeş, xavbbr algaş paardbba. Con ta kancar řbđaar cybe-bjnaan.

—Azbvas, ool, azbvas. Tbkka mungarava. Uđavas ekki uje kelir poor.

—Суу polutul, akkym? —ter, řala kovajbr kelgeş, ajttbri.

—Uđavas podun kergej-sen-aan.

—Tbnaksaarb ser aaj-cok, cugaalap pərip kərem, akkym.

Cugaalaar xənnu cok. Araj tep cannbr turgaş, cugaaladbr aldbm. Kizi řala kovajbr kelgeş, eške tbnnar kadb-teoĵ kizi-taa par cybe-teoĵ tujukkaa cugaaladb.

—Eške kizee cugaalap polvas eves-pe.

—Tblym yş odurlur, ser-le cugaalavas-men.

—Хем-peldiri tep ser par. bnda „kzyb řustar“ tep ulus kelgen. Ol ulus polza, paj, cok-taa, tyzmet-taa, anaa ulustu pir təmej kbbr turar ulus—tidir.

—Bncaarga, ulustu kbm sagbr-aryl?—ter ajttbri.

—Kizi podun podu pilir. Kagar-sogar tep cybe cok polur.

—Ol ulus mađaa kelir-pe, kandhri?

—Uđavas cedip keer. Uđavas.

—Ol „kzyb řustar“ kelgelekte, pis pottarvbvş bncalzvbvssa kandhri?

—Pis pottarvvs po tyzmetterge, ak solaannarga kyş cetpes-pis—tidir.

Ol kiziniñ ol sugaazyn tyn-naaş, sagvzym ciktili koncuoj, eereen-taa cyve-teoj, talaşkan-taa cyve-teoj appargan.

Añnar coraaş, añ tırraanvvs sagvzymga-taa kirvejin, cyoj-le ol kiziniñ sugaazynñ tugajyn podap cıtkaş, udup kaap tur-men.

Karandı imirde turgaş, añnar corruptibus. Özenneñni öy ar, kattarñ kirläd ar, kuu vjaştı tırs kılvajyn, kurgaoj cerni tirt kılvajyn razır coraaş, uluoj kıl-ññ kılğnda unır keldim.

Köryp turarvınga, ak harıboj taj-galar praazvnda aıdın sara-la xun sar-caa teep kelgen tur. Tuzum-da arganñ kvdbynda kezek vjaş cirii ojbaktı pir xılvys unır kelgen oottar tur. Kadıboj şigenni kaojzırt kılvajyn, cıncak şigenni şvırt kılvajyn kedep coraaş, pic-cii tektır kılğnda koncuoj ajaar unır kelgeş, roomnıñ pudun cerge şaşkaş, şvgaap undıyırp keerimge, añ-taa room askvnda-la vşkaş roop kelgen. Pcomnuñ maşvzn pazarvınga, taarv teen soonda, artvnda-la pet teep vş-kaş polgan. Añ-taa kaaş xälaaş pörpır uştı. Odojga cedip keeri-mge, ezim teerge, koncuoj uluoj svvññ uzurup algan, uluoj odun uzutkan, eedin şışteen olur.

Tırkan olcavvstı tep-tenge yleşkeş, har canırtvvs.

Aalımnıñ mırnuğa vncatmıncı cerge corttur orgaş, avam-ññ eep-ce көөrymge, ot-kös cok, artvnda-la sook cyve vşkaş көstür tur. „Po kandıoj aajıboj cyve roop“ kvdır podaaş, tyrgen corttur cedip keldim. Avam teerge, aaraan mırğaj-la harık cok svdır. Arnı teerge, ak tos appargan. Izer-ciir aaş-cemi-taa cok, көzır-karaktaar kızı-taa cok. Xөөkkyj ijenıñ amı-tvññ ajevıdan kvncap uştur alır cyve roop teeş, podap cadap-la kaojdm,

añmnıñ eedin tylgeş, oon izioj mınun aarttađvınga harın am arñ eñ kirip, sugaazv unır kel-di. Bncap olurumda, taştın aat-tar tavavñ tidireen soonda eoj eziinde taojzar keldi.

—Öojde kvı parı, peer unır-er!—tep karzvş koncuoj un un-du. Svıvaş teeş, tyrgeni koncuoj unır keldim. Ta cyu tuzaaldıboj kızı, candı-la cyve roop-on, ty-zıgyr şvrajıboj kızı pır eştıoj cedip kelgen, ezik askvnda aat kv-ğnda tur.

—Po xun sagıccş suoj tyk kagar, aña par, am toraan pat, oon vñaj kvı parı, paşa algaş padıra parı!—tidir.

—Aarboj-arzvktıboj polgaş am po udaada para alvas tur-men-vñar—tidim.

—Seeñ aarboj-arzvktıvñ kvınga xamaan cyvel? Bıttavajyn cede per, vıt!—teeş, serde-taa cok, aadıñ eej tvrttır par svdır.

—Avam aarboj kızı tur-men, canvnda öske kızı-taa cok, parır şvđavazvımnı ajevkar көrejın, candıv xun po eves—tidim.

—Ekki sös karzvır tur harın! Kvımnıñ cyvezin kvıv peer tep turar cyvel, po!—teeş, aadıñ eej tvrtkaş, men-ce karak-kulak cok har cedip kelgeş, tap perip svdırda caldanır cıtkvzamza, kvmsv-pile pır har corda, aadı men-den xojgaş, vñaj polgaş, kattar kaktırvvajyn paardı.

Temgi „kvzy orustarım“ sagv-zıvınga kirip keldi.

—Polarnıñ vıt, kvızu eves, cor xoranıboj cyveler roop-ro, kelınerem harın!—teeş, canvnda cıtkan paldım segirip alıvınga, temgi coluk podu kelirinden kort-kaş, ezin-ce көrgeş:

—Tut po cyveni, cyge tur-sen, tyrgen tut!—tidir.

—Kelınerem harın!—teeş, iji puttu xere tepkeş, turumda, ezen-gi kvğdıt teer. Köryp keeri-mge, kadı añnar coraan eres tidim ezim poldı. Temgilernıñ canv-ğa cede pergeş, koncuoj tidimi-pile:

—Cyge kalcaaraj tur-sler? Sler-
niñ ындьој тураңарда аазылаар
хөлуңер ерткен. Kalcaaravaјьн
ыраp corуңар!—tidir.

—Sler ыттaрнь көрүp турзун—
teeş, хaja көрny-kөрny coruptu-
lar.

—Tартыој узураşkaj-pis-aan ха-
рн—tidivis.

Cas teerge, şaојньң төрт ergil-
deziniң eң-ne ekki, eң-ne onza
yjezi polur cybe. Onu kыm cyу
ter margыzar poor.

Pistiң curttubuska polur castar
polza, тыkka caagaj, kiziniң set-
kil-sagызын ындьндап хажьндьыр
keer. Bjaştarnың pyzyу cingir
nogaan poor алган, şuptu-la cy-
veden oјun tilep turgan ыşkaş,
salгынга cindineјnir turar. Arыој-
larnың iştinde kaaş cyzyn kuuş-
tar ciineјindir алгырган, ооң iş-
tinde tangaar ertten uzup turar
kara-turujaanың уну кыңгырткај-
пыр turar polgaş өtkyt унпыој
pora хек тер kajgamсык кууş,
ektin saјgaan, ында, мында aјan-
пыој кыдыр edip turgulaar polur.
Kizi sanap cetpes janзы-pyу өң-
пыој ceccektep cerniң кырн kaaş-
tar cartь pergen сыdar. Castың
po pyуу rajdaldarь kattызыр keer-
ge, ооң magalyн, kajgamсык са-
гаiş caagajып kizi sөs-pile cecce
sөoјleer arга cөk, koncuој curuk-
cu kizi-le curup көrgyzyр шыдаар
poor.

Садыгсыньң tyzymetteringe
kakтызыр turganьмдан peer уş
сыл polgan, tyzymetterniң odaga-
ciңzezin ар кааркан yje cybe.

Pir шык кыдында хавак кырың-
га turup алгаş, castың magalyн
sonuurgap tur-men. Meeң adaam-
da хавактың кырың, iјin turgaар
ak-ak хojlar ооттар cөктар olur.
Oларньң soonda toruој aattыој
uruој corttur cөктар olur. Cook-
şular keerge, көөrgymge: tozur
kara kаkаkтыој, ak шыrajыој, ciң-
gezek сынпыој, аныjak uruој рөl-
du. Meeң сапынга corttur kel-
geş, ыт cөk tur.

—Kaj paarыңar ol, tunmam—
ter ajttыrdым.

—Cөk, хoj paazy тоzur cor-
men. Cуny көрүp турағыңар—ol,
akkым,?—teeş, хylumzyrep tur.
Uruојnuң арның-ce udur көre
kaartарымга, cyreem şimirt tidi.

—Caskь ceccektiң caraş caa-
gajың magadar, sagыş өөrttyр
turaгым ol tur-iјin—tidim.

—Ceccek көргеş, өөryј peer,
setkilliңer uјan, cымcaa koncuој
tur-ale?

—Oоң кырыңга seni көргеş, ka-
дыој cyreem cымьрткајпыр tur-
teeş, uruојnuң сапынга cedip kel-
geş, тын tudup turgan холун ты-
ны-pile кадь tudup алгаş, tur-
men.

—kizi көргеş-le şimirt кыпы
peer polza, кандыој cyreem teer
poor onu—teeş, хylumzyrej-aarak
şala şaојзыrgaj cybe-teoј kudu
көрүp tur.

—Kizi polganny көөрге, kajып
şimirt кыпы peer poor-iјik. Caң-
гыş seni көөrgymge, ындьој cybe
tur—teeş, uruојnuң холун ulam
тыңзыдыр tudарымга, ol холум-
дан egeleeş, turgan eedim cымьрт
кылынды.

—Ciktioј-le cybe tur ale—teeş,
uluој тынды.

Kajывыс-таа ыт cөk tur-pis. Ol
polza, kajывыстың-таа уну cөk
iziој ынакшылывыс polgan. Ындыој
ынакшылды cyrek endebes poor
cybe...

Murnunda көrgыşsyvysse-таа, ро-
divustуң podalyвысты ileredip ci-
gaalaşpajың, ынакшылывысты хө-
reeviske шыојзар алгаş coraan-
pis.

Oон egelep хөрекке тыгыр со-
раан ынакшылывыс poor-poor са-
лыркан суој ыşkaş аттыдыр, aas-
keziktioј, uluој амьдыралывыс ege-
leen.

Odagaciңzezin ар oktaza-гаа,
arat conne ak-sargы ыşkaş sorup
melcyby-şaan turgan feodal ide-
getterniң хөренгизин хавызыр, ol-
арның тазылың тура тырттыр oktar
turaғының izioј tylyk yjezi cybe.

Шунга торуга аадым мунгаş, kodan tolган хой малымны kodanьдан undyr syrgeş, kadar oottuñ cymyngе аррагьр кааş, podumnun revolutuoy nam, ca-zaamdan тысьр перген, aas-ke-ziktioy амьдыралымга corgaarla-пыр, хөреем азык, караам сыгк хар сапыр olur-men.

Аалымга хар кееримге, рао-лаашта ији аат раошлар каан, раа-штарын савап тurlar Өйге кеерим-ге, европ хептио, ак шыражыо, апыжак оол olur. Oolduñ арнын көөрумге, pir-le cerge көргеним ышкаş, cugaalazy-cugaalazy kee-rimge, шаанда мен тиленир corum-da, авазын едерип coraaş, meen-pile uzuraşkan ool ol poldu.

Cugaalaşpaan cugaavyşty cu-gaalazyр, кузыр аалсын хундылер пажьраткаş, оон унелио cugaazyн

тыднар, хөреемге сиңирп алгаş, corutkan-men.

OI ool tilenci coraan meen: maldoy paj polganьmьny көргеş:

—Ekki curttap turar тыр-sler, moon songa-р moon-taa arttyk ekki curttaar-sler—teeş, coruj par-gan.

Cookta caa козуундан sigen kezer maşina sadьр алгаş, сапыр olura, paza-la ol colga uzurazyр perdim. Suurzur. vazьn-palgat: kazaа-xoraa tudup turavyşty көргеş, pistin MCAE-nin azьlyьny tugajьn cugaalap perdim.

—Siernin оонар консуо ekki tur, оон arttyk ekki cybe am-taa murnuьda—tidi.

—Pistin, suuruska, meen pa-zyьmga keep көөр-sler—tidim.

—bjaap-la kelir-men—teeş, хар corruptu. Men-taa paza corruptu.

Саа Ырлар

Аньжактар

Sezy Kara-kьстьн. Ајалгазь А. Көк-оолдун.

Алдъ сузун малдыој соннун
Амьг соргаар оолу, кьзь,
Арат намньн soon salgaar
Аньжактар pelen-ne-pis.
 Ам-таа purungaar, естер!
 Ам-таа cediishkin-ce, ура!
Омак, sergek малсын соннун
Орлан, eres оолу, кьзь
Оран curtту камгалаарда,
Онза-ла-пис, pelen-ne-pis.
 Ам-таа purungaar, естер!
 Ам-таа cediishkin-ce, ура!
Серлик feodal арттышкьньн
Серибистен узуткаар-пис.
Серибистин азы хереен
Сецектедир хөөзүдер-пис.

Ам-таа purungaar, естер!
Ам-таа cediishkin-ce, ура!
Аньжактар pister polza,
Аткан ook-теој кыстыој-ле-пис.
Ајдың сьрк сьргаланга
Ара тышпейин ceder-le-pis.
Ам-таа purungaar, естер!
Ам-таа cediishkin-ce, ура!
Аньжактар uruоқларньн
Арттык ьнак адазь пар.
Адазьньн ады polza,
Арат намь теер суве.
Ам-таа purungaar, естер!
Ам-таа cediishkin-ce, ура!

Сурттум по тур

Sezy polgaş ајалгазь А. Көк-оолдун.

Сажьрал-це хөөзүр огар
Сактыр сетрес өөрышкылуој,
Сажьс-setkil соргаар curtтум
Сажаан polgaş тандьм по тур.
 (2 kattap).
Арат сону Ырлар шоорлаан
Амьралдыој curtтум по тур,
Анај, хураган тешкилешкен
Ајаң шыктыој curtтум по тур.
 (2 kattap).

Сецек cimis пургер шырккан
Серим polgaş curtтум по тур.
Cele хөне толуп турар
Cedi cyzun малым по тур.
 (2 kattap).
Агаарьнда puludunda
Аероплан узур турар,
Авам ьшкаш ьнак curtтум
Ам-таа ulam telgerezin!
 (2 kattap).

Cogaalсылар

(Sezy Kara-kыстың. Aјalǵaзь Munzuktuң.)

Ulus хәјнүң хәңнүн сазан
Uran сөстүн үнер төзы,
Сәғьңғьрь ғыларангај
Салымның-ла сogaalсылар—
ooldar, кыстар.
Arat connuң хәңнү ролған
Ajan сөстүн үнер төзы,
Cадagan-тең тартың үннүң
Cајаанның-ла ыраазылар—
ooldar, кыстар.

Xәј-le connu cogaaratkan
Хәңлюң үннүн үнер төзы,
Көрыксенің тыңаксансың
Хәңзүмсылер ooldar кыстар—
ooldar, кыстар.
Маадьрың temisseldin
Магадансың tiilelgezin
Сајыңнандь curup turar
Calar ot-тең uran cogaal—
uran cogaal.

Ulustun aas cogaaly

Хажьралыој Кара-көгел

(ULUSTUN TOOLU).

Syt-talajnyñ kыдыñ ezeleen, Symbur-uulanyñ raagyñ curttaan, kalcan pora aattyoј, erniñ ekkizi Хажьралыој Кара-көгел тер ег соруп тур.

Kalcan pora aattyoј Хажьралыој Кара-көгел теерге, Самвь тиртиң кығында саактыојга саргызын алыс-рас, сарыныојныñ алыңга тыспес кайгал ерес ег сувең-иргин.

Агызында теңнер-шинер хавырган ала-пула сурюојлој, өвүгүнде теңнер-шинер хавырган өле-пула сурюојлој, тозан аат толганьр сет-пес, ceden аат celip сетпес tokkulcak ak өргеelioј cybe tur eves-pe.

Cedi хонур аннаар cedi Korzajttъ tajgalyoј, алы хонур аннаар алы Korzajttъ tajgalyoј cybe tur.

Erniñ ekkizi Хажьралыој Кара-көгелдиñ kalcan pora аады теерге, oran telegeј kығында тыктыој таванныој cybe теңнезір көрөөн аат сувең-иргин.

Art polgan alcaјgan, хем polgan keldejgen, ај-sandan, агар-sandan ezerlioј, үзен Iji kolun-нуој, үзен Iji cirimnioј, уш каат хөндүргелиој, уш каат kudurgalyoј cybe tur.

Tozan şary keezi-pile tolgap şidip kылган, алдан şary keezi-pile аргыр şidip kылган алыñ toppurzak кымсылыој, kara xiliñ tonnuoј, kara saar idiktioј, kara minci рөөрттыој, кадьој кара салыој, каң polat selemelioј cybe tur eves-pe.

Хажьралыој Кара-көгел pir ertten туруп kelges, ара-alsattызыныñ,

аој-şeriiniñ рааштыңсызы idegeldioј ынапыşдыој arzyлаң ak Iji möge-lerin kel тер алгаş:

—Ајныñ саазында, хуннуң ек-кизинде аңым аннаар, ајан сорук кылыр, соруур тер тур-мен. Kalcan pora аадымныñ таş-теој кыдыр соодур, тага-теој кыдыр кадьгыр реңнер—тер сугаалар тур.

Oon ajda cыlda ciir cigir-cimizin, роова-роорзаан peletker алгаş, uluoј uјguzun udup cыдыр ар тур. Iji ајныñ алдан хонунуñ eccizinde uluoј uјguzun udup тооскаş, хoo-tombuda хојуој şaj-ыñ izip алгаş, теерде şaştыккан temir terek раојлаазында таş кыдыр соодур каан, тага кыдыр кадьгыр каан kalcan-pora аадыñ ezertter мунгаş, кадьој кара cызын cykteeş, каң polat selemezin азынгаş, алы хонур аннаар алы Korzajttъ tajgazyñ-ce cys ааатыñ маңыñ маңнадыр, cys kiziniñ хөмејин хөмејлер, тортуој таојныñ раазын растыгыр, топ сок таојны аза халдыр унур keep тур.

Алы хонур аннаар алы Korzajttъ tajgazyñga уне халдыр kelgeş, агь сарыныñ аңын ајт teeş, өвүг сарында еккер кыгыр, өвүг сарыныñ аңын ајт-teeş, агь сарында еккер кыгыр, аңыныñ eedin eet оваа кыдыр cыыр, сөөгүн сөөк оваа кыдыр cыыр туруп тур eves-pe.

Каң polat selemezi-pile uzun kuu сырань keze şarkaş, коојај тырткаş, анныñ рааштыңсызы адыгыр кара сыныныñ şišteј тырткаş, кооş арганыñ хоора тырткаş, uluoј

odaan uzutkaş, uluq ujguzun udur cǝǝr ar tur. Udur-udur ottup kelgeş, aǝǝr kara sǝǝnǝ cǝrkeş, kadǝǝ seǝgyn kakǝǝr kaarǝaş, sǝmcaǝ seǝgyn siǝmirip kaarǝaş, eet taǝǝ polǝan aǝǝnǝ eedin kalcan pora aǝǝnda artǝǝr alǝaş, pedik taǝǝnǝ pelin pastǝǝr, savǝs taǝǝnǝ raazǝn pastǝǝr canǝr keep tur.

Aǝǝnda canǝr kelgeş, ara-alvattǝǝnda eet ovaǝ eedin yleǝr perǝeş, paza-la uluq ujguzun udur cǝǝr ar tur. Ottup kelgeş, — „Er-cangǝs kizee eş xerek, ekki aatka ezer xerek cyve polǝaj“ — kǝǝǝr podaaş, alvattǝǝnǝ raaş-tǝǝsǝ arǝlan ak iǝi mǝǝǝlerin kel ter alǝaş, — aǝǝnǝ saazǝnda xunǝnǝ ekkizinde ciǝe purungu xun yner cykty ezelej tǝǝǝn Tos raaşǝǝ mangǝs-pile aǝǝǝ-tuduǝǝ, adaan-mǝǝrej kǝǝr coruur ter tur-men. Kalcan pora aǝǝmǝnǝ taş kǝǝǝr sootǝaş, taga kǝǝǝr k a d ǝ r g a ş, ajda cǝlda ciir cigir cimisten, roova-poorzaktan peletǝer periner—ter tur.

Aǝǝnǝ saazǝnda, xunǝnǝ ekkizinde kalcan pora aǝǝn art polǝan alǝajǝan agar-sandan ezeripile ezeritǝeş, ajda-cǝlda ciir aǝǝǝn-cemin artǝǝnǝaş, kadǝǝǝ kara cǝǝǝn cykteeş, kaǝ-polat selemezin aǝǝnǝaş, ciǝe purungaar xun yner cyk-ce kakǝaş, corup kaar tur eves-pe.

Pir aǝǝnǝ yzen xonunǝnǝ turguzunda pedik taǝǝnǝ pelin pastǝǝr, savǝs taǝǝnǝ raazǝn pastǝǝr, kalcan pora aǝǝ hoǝur-hoǝur celerge, hoǝ-teǝ taştar xoorlup caştar turgan cyven-irgin. Iǝi aǝǝnǝ aldan xonunǝnǝ turguzunda toǝtuǝǝ taǝǝnǝ teǝjin pastǝǝr, top cok taǝǝnǝ aza xaldǝr, kalcan pora aǝǝ xalǝr-xalǝr celgileerge, kazǝra-teǝǝ kara taştar k a z ǝ r t k a j ǝ r caştar turgan cyven-irgin. Uş aǝǝnǝ tozan xonunǝnǝ turguzunda puluttarǝnǝ kǝǝr-pile, teerniǝ adaa-pile uzukturup corup olura, uluq sarǝǝǝ taǝǝǝnǝ kǝǝǝnda yne xaldǝr keep tur.

Kalcan pora aǝǝnǝ iǝi kaat temir kizeni-pile avǝǝ-şavǝǝ kǝǝǝǝnǝr kaaş, xaş soruulduǝǝ taǝǝzǝnǝda hoǝtuǝǝ sarǝǝǝ taakǝǝǝnǝ tikkeş, xaǝǝladǝr sorup kaar, kǝǝur kaar olurup tur eves-pe. Uluq sarǝǝǝ taǝǝǝnǝ raarǝnda, uzun sarǝǝǝ xovunǝnǝ orttuzunda pir tolǝaj toozun corup olurup tur. Ooǝ soonda paza uş aǝǝr tolǝaj toozun xar olurup tur.

Xaǝǝralǝǝǝ Kara-kǝǝǝǝ tos cys-tyǝǝ kara turanǝnǝ uşta tǝrtǝǝr ekkelgeş, kǝǝǝrǝnǝ kǝǝǝǝ corda, kalcan pora aǝǝ kǝǝ-ter tur. Ergelloǝ ekki aǝǝnǝnǝ aǝǝǝǝ talakǝǝ tiskek karaandan ajǝǝs alǝaş, tǝǝnǝarga, aǝǝ turgaş — Uzun sarǝǝǝ xovunǝnǝ askǝnǝnǝ ynur turar toozunnarǝnǝ cyu ter podar tur-sen?—ter ajǝǝǝr tur.

Kara xurǝnǝ aattǝǝǝ Kadǝǝǝ Kara Xurgyl teerzi ol irǝi-pe—ter xarǝǝ-lap tur.

Kalcan pora aǝǝ turgaş, — er podunǝ eres-taa polzunǝa, eet cyreeǝ am-taa cedişkelek tur. Ol polza, kalcan-kara aattǝǝǝ Tǝǝǝnǝmǝrǝnǝ-ǝvǝǝǝnǝ teerzi ol poor, ooǝ soonda uş aǝǝr tolǝaj kara toozun polza, aldǝ raaşǝǝǝ Amǝrga-mangǝs teerzi ol poor—ter ajǝǝǝr perip tur.

Xaǝǝralǝǝǝ Kara-kǝǝǝǝ avǝǝ-şavǝǝ kǝǝǝǝnǝnǝ aǝǝǝr alǝaş, yzen iǝi kaat kolun-cirimin tǝǝzǝtkaş, uş kaat xǝndyrǝe, kudurgazǝn tǝǝzǝtkaş, kalcan porazǝnǝnǝ kǝǝǝnǝda olurupǝaş, uluq sarǝǝǝ taǝǝǝnǝ kudu patǝaş, uzun sarǝǝǝ xovunǝnǝ orttuzunda tolǝaj kuu toozunnǝnǝ coogunga cediǝ kelgeş, kalcan porazǝnǝnǝ askǝnǝ kulak tazǝnǝa cediǝ cara tǝrtǝaş, tura tyşkeş, kǝǝur turarga, seǝel salǝ kurlak aşkan, erin salǝ eǝin aşkan aşşak xar erttiǝ cǝǝǝr tur. Xaǝǝralǝǝǝ Kara-kǝǝǝǝ uluq sarǝǝǝ xovunǝnǝ uzundan ynur olurgan uş aǝǝr tolǝaj kara toozun-ce utkuştur aldǝn toppurzak kǝm-cǝǝǝnǝ ajǝa, xunǝe cediǝ caǝǝr, uluq sarǝǝǝ xovunǝnǝ orttuzunǝa cediǝ xaldǝr kelgeş, tura tyşkeş,

cys kiziniñ uny ы́шкаш uluq кы́-
дызын салы́р:

—Кажы́н келген, кажнаар паар
teen, cerniñ ceksee, суо́ннуң су́к-
саа суве-сен? Адаң адаан адың
кымыл, соңуң адаан жолаң кы-
мыл—тер айтты́р тур.

—Ала жо́ккаг аатты́ој, алды́ праа-
ты́ој Амьрга-мангы́с теерзи мен
поор-ман—тер хары́блаа́ш, — seen
adañ адаан адың кымыл, соңуң
adaañ жолаң кымыл?—тер айтты́-
гыр тур.

—Syt talajnyñ kydybn ezeleen,
Symbur-uulanyñ paaryn curttaan,
Naryn-talajnyñ oõlu, kalcan pora
aattyõj хажы́гальој Кара-көгел теер-
зи мен поор-мен—тер хары́блаа́ш,
—udur kelgen senden-pe, uktuj
kelgen menden-pe? Cajaan cazaan
cuduruk-pile көрзыр-пис-пе,
azy caas xyler temir-pile көрзыр-
пис-пе?—тер айтты́р тур.

—Udur kelgen menden polzun,
us-sokkan taptagaldaj көк темір-
pile көрзыулы—тер хары́лар тур
eves-pe.

Хажы́гальој Кара-көгел kalcan
pora aadyñ iji kaat temir kizen-
pile aaj tedir kizenneeş, kadyõj
kara cazyñ kañgyñajnyr turar
kydyr тыңзы́ткаш, арты́га-теој кара
хөреен а́за ты́ткаш, олурup perip
tur eves-pe.

Алды́ праа́сты́ој Амьрга-мангы́с
ала жо́ккаг аады́н кизеннер каа́ш,
кады́ој кара cazyñ kañgyñajnyr
turar kydyr тыңзы́ткаш, erten ты́-
рткан podu kezeege cedir, kezee
ты́рткан podu erttenge cedir ты́рт-
ты́р-ты́ртты́р Хажы́гальој Кара-көгел-
диң өзун-паары́н өтыр тео́зин тер
şıpşıp-şıpşıp, салы́р тызы́руп тур
eves-pe! Хажы́гальој Кара-көгел-
диң арты́га-теој кара хөреенге кеер
тео́дгеş, уş iliõj kire perip tur.
Хажы́гальој Кара-көгел оң холу-пи-
ле у́шта ты́ткаш, uu-caza sokkaş,
uzun sarõj ховунуң орттuzun-ce
oktapkan cybeñ-irgin.

—Ады́ој-тудуо́нну, адаан-мөөре́ж-
ни ам мен egelejın—teeş, kadyõj
kara cazyñ algaş, erten ты́рткан
podu kezeege cedir, kezee ты́рт-
кан podu erttenge cedir ты́ртты́р-

ты́ртты́р, алды́ праа́сты́ој Амьрге-
мангы́сты́н кара cyreen өтыр тео́-
зин тееш, şıpşıp-şıpşıp, алды́ са-
гьндан алдан ulu arñajnyr, уş-
туу сагьндан үзен ulu угуңejniр,
таң праазы́ жо́ра-херел, таş праазы́
сары́ој жо́ккаг турда, ы́кына-аарак
салы́р унды́руп тур евес-пе. Хажы́-
гальој Кара-көгелдиң кады́ој-кара
cazyñnyñ oõgu алды́ праа́сты́ој Амьр-
га мангы́сты́н хөреен-се cedi iliõj
kiir kadaly perip tur. Амьрга-
мангы́с ооктуң теви́нгё ојтта ты́-
зер caskaş, оң холу-pile у́шта ты́-
рткаш, узун сары́ој ховунуң орту-
zun-ce oktapkaş,—us sokkan tap-
tagaldaj көк темір-pile көрү́скеş,
cadaştybys, ам cунуң-pile көрзыр-
пис?—тер айтты́р тур.

Хажы́гальој Кара-көгел—cajaan
cazaan iji кызы́л cuduruubus-pile
көрзыулы—teeş, алдан шағы́ кеези-
pile аргы́р-şıdip тургаş кы́лган şu-
dak-sodaan ы́гы́ж-ты́гы́ж ты́ңзы́тка-
лаа́ш, узун-сары́ој ховуну́ куду ал-
зы́, алды́ праа́сты́ој Амьрга-мангы́с-
pile uktuştur көк теерин хөлбең-
ejindir, кара cerin siriñejindir
tevir paдыр каар тур евес-пе.

Tizeeleşken puuralar-teõj, хы́ж-
ы́рттаşкан pugalar-teõj turup-tur-
up, segirzip-le ар турлар евес-пе.
Iji ajnyñ алдан хонуунуң тургу-
zunda accыр-taccыр tutcup turda,
Амьрга-мангы́сты́н iji сары́н ара-
зы́ндан cyktyõj кара пуура-теој
көвүк у́штунup тызы́р тур евес-пе.

Хажы́гальој Кара-көгел тургаş:

—Po cyñ поор, ezim?—тер айт-
ты́ргарга, Амьрга-мангы́с тургаş:

—Ekkі erniñ eedi iziirge ы́ндыој
поор cybe, kicseenip tur—тер ха-
гы́блаа́ш, казы́ктартar teerge, кар-
şagajnyñdan алды́гвас, тебектептер
teerge, teziinden алды́гвас, мы́н-
дыој поор тур.

Уş ajnyñ тозан хонуунуң тур-
guzunda accыр-taccыр, as-kestiñ
кы́ж tutcup turda, Хажы́гальој Ка-
ра-көгелдиң сары́н аразы́ндан caan-
dan uluõj шао́жарак ак көвүк
у́штунup caşтар турар мы́ндыој
поор тур. Амьрга-мангы́с тургаş:

—Ol cyñ поор, ezim—тер айт-
ты́ргарга, Хажы́гальој Кара-көгел,

—Eres erniң eedi iziirge, ындьој роор суве, кіссееңіп тур—teeş, кааş teeskindir pœldees, кара cerni sirt кыдыр саас ојттур ты-зургеş, Амьрга-мангыстың хө-еениң кьрыңга олур ајттьгьр тур:

—Өлүгөр инектиң хапын алыр, өл-үгөр кизиниң сөзүн алыр суве пол-гај, сөџлеер сөзүң кыл?

—Самвь тштиң кьрында меең садыргамга киреен калсан кара ааттың Таьн-мөгүн Өвүгени ол-салап алыр teeş, уş сьдың тургу-зунда Самвь тшти уş толгандьр ојладьр келгеş, адаан-мөрејни ал-ьрың кајьзь corda, sen keep та-варьşтың. Калсан кара ааттың Та-ьн-мөгүн Өвүгени езелер ар көөр-сен.

Хажьраьој Кара-көгел алды рааштың Амьрга-мангыстың алды раазьн адыра тыткаş, алды соо-гань кезір şьбадааş, ala şokkar аадыньн molduruun оора тыткаş, раазьн, ekkі ааттың раазь тур—teeş, uluој сарьој тајганьн кьры-се ундыр октапта періп тур евес-ре.

Хажьраьој Кара-көгел кал-сан рога аадың мунa кааркаş, узун сарьој ховуну куду сьс аат-тың маңьн маңнадьр, сьс кизи-ниң ьрың ьрлар радьр олурга, узун сарьој ховунуң аскында теер-де şaştьккан кьзыл тоозун со-ур олуруп тур. Ыңса-мыңса пол-ган cok cide хона періп тур. У-луој кьзыл тоозунуң уун уојлар cedip keerge, segel саль кurlak ашкан, erin саль egin ашкан кь-ган аşşak edek cadьр сөгүрееş, cugaalar тур:

•—Men polza, Kaşpal кара-хем-ниң кьдыньн ezelej curttaan, Kal-сан кара ааттың Таьн-мөгүн Өвүген тер кизи-мен. Алды раа-şтың Амьрга-мангыска ezeletpes teeş, adьoј-tuduој, адаан мөреј кьлгаш, ol мангыска Самвь тшти уş сьдың тургузунда уş тол-гандьр ојlattьргаш, амь-тыньмнь оskuna сазьр сорумда, амь-ты-ньм өрşşеер алдың. Іştinden тө-ру-ween polzunza-taa, іştii-хојумдан төреен оојлум полур-сен. Аалым-

дан унеримде өөм еези изин тар-кьрыңга арттыр калган суве. Ам-ьрга-мангыска ојlattьгьр тура, аалымньн саны-pile ерттир сьткаş көөгүмге, өој тындыунде алдың рагана şансыр каан тур. Алдың рагана оол уруојнуң темдее пол-ур суве. Ол оол-pile сандьс іје-ден төреен алыşкылар роор со-уур-слер—teen.

Хажьраьој Кара-көгел Таьн-мөгүн Өвүгениң cugaazьн ты-нааş, Таьн-мөгүн Өвүген-pile кадь cige purungaar хар-ла каар тур евес-ре. Pir ајньн үзен хону-нуң тургузунда којгун-теој таşтар-нь сууга pastьгьр, хој-теој таşтар-нь хоора pastьгьр coraaş, Kaşpal кара-хемниң аскында Таьн-мө-гүн Өвүгениң аалыңга cedip keep турлар евес-ре. Таьн-мөгүн Өвү-гениң тозан аат толганьр cetpes tokkulcak ак өргеезиниң мурнуу сарында сарьој соодага оол у-руој кавайлар каан сьдыр тур.

Хажьраьој Кара-көгел теерде şaştьккан темір роојлаашка аадың роојлааş, Таьн-мөгүн Өвүгениң өөнге кирип кеерге, төрт puttuoј кьзыл şireeni төрде сальр каан, хоо-томьуда хојуој сарьој şajьн kudup каан, cigir-cimizin telger каан туруп тур евес-ре. Хажь-ра-ьој Кара-көгел аазьн-семин изіп алгаш, ајда-сьлда uduur uluој uј-guzun udup сьдыр ар тур. Улуој uјguzun udup алгаш, ottup keer-ge, Таьн-мөгүн Өвүгениң саş оојлу уş харьој, serge keezi ton-нуој, semder рааштың uluој саа-гај оол appargan cugaalar тур:

—Kалсан рога ааттың Хажьраьој Кара-көгел аккьм-pile кадь ad-ьoј-tuduој, адаан-мөреј кьльр соруур кизи-мен тер тур.

Таьн-мөгүн Өвүген:

—Адыда саадар олур Ассь-ты раşкьнь салар ekkelgeş, оој-лумнуң at-şolazьн ајттьгьр, sler іјини сандьс іједен төреен іји ал-ьşкь ьşкаş ертиој ederzir кыдыр таңдыраојладьр каајьн—teeş, Kal-сан кара аадың мунгаш соруп каар тур.

Хайраһың Кара-көгел туһмазыңда аат tudup peer tees, Талһ-мөгүн Өвүгenniң өле-пула сыгыларын өвүгүңде пөлүр тургаһ, ала-пула сыгыларын аһыңда пөлүр тургаһ, алдан кулаһ алдын сьдым-ын сешкеһ, ала-пула сыгыһның аһың-се октаркаһ тырттарга, суве пар-таа ыһкаһ, сок-таа ыһкаһ роор тур. Undyr төрөпчилер кеерге, таагыһың шилги рооһва роор тур. Таагыһың шилги рооһвазың cedip алгаһ, cedip кеерге, ассытты раһкы cedip kelgen turup tur. Ассытты раһкы таагыһың шилги савааны көрөгөһ, Ergeber шилги tees, оолдуң podun Erge-laattan tep адааһ—Erweger шилги aattöy Erge-laattan-ның кадьың кара сазы, et-xerek-seli Kapшал кара-xemniң рааһыңда хая көргөн kujda ewes-pe—tep sugaalar tur.

Хайраһың Кара-көгел калкан кара аадын мунгаһ, карак симиһ теер араһыңда Kapшал кара-xemniң рааһыңда халдыр унур кеерге, хая көргөн tedir aattöy kuj turup tur. Хаалгаһын аһыткаһ, кире peerge, eres erniң херексели, ekki aattöy terii turup tur. Хайраһың Кара-көгел ону ар алгаһ, карак симиһ теер араһыңда tedir cedip keep tur. Таагыһың шилги рооһвада алдын хумус cular, cugenin suga kaartarga, хунан аат polu perip tur. Art polgan alcajgan соһаан еккер салырга, төһөн аат polu pergen tur. Agar sandan ezerin еккер салырга, cedishken хан шилги аат polu perip tur.

Erge-laattan кадьың кара сазын аһыңдаһ, кара минци пөгүң ketkeһ, кара хилиң тонун ketkeһ, кара saar idiin ketkeһ, хан шилги аадын мунгаһ Хайраһың Кара-көгелде халдыр kelgeһ:

—Адыһ-тудуһ, адаан-мөгөреж кыһр согуулу, аккым—теп тур ewes-pe.

Талһ-мөгүн Өвүген тургаһ, оолуңда мыңса теп sugaalar tur:

—Хайраһың Кара-көгел аккыһ-пиле саныһ ijeden төһөн аһыһкылар роор, сьһаан тангыһаһаһ алсыр аһыһаһ—teen.

Хайраһың Кара-көгел-пиле Erge-laattan iji kazan kezeede аһыһкылар роор, ертиһ ederzir роор, каң polat selemeleriniң pizin cыһгар, сьһаан-тангыһаһ алсыр-пер-зир ар турлар ewes-pe.

Хайраһың Кара-көгел тургаһ, Erge-laattan туһмазыңда:

—Men polza, cerniң ыһаан-се, суоһнуң узунун-се адаан-мөгөреж, адыһ-тудуһ кыһр пар сьһаһ кизи polgaj-men. Sen polzunza, am-taa eet ханың cediһkelek, er podun ulgatkalak, kaaһты көрүр каһаһаһак кизи polgaj-sen—теп sugaalar tur ewes-pe.

—Кизи полору сазыңдан, аат полору куһунундан теер суве, аһың сааһыңда, хуннуң еkkizinde сеһн-пиле кадь адаан-мөгөреж кыһр согуур кизи-men—теп хаһылаан сувеһ-irgin.

Калкан роһа ааттың Хайраһың Кара-көгел-пиле кадь Erweger шилги ааттың Erge-laattan iji cige хун уһер сук-се хаһ-ла каар турлар ewes-pe.

Хайраһың Кара-көгел халдыр-халдыр көһнүр кеерге, Erge-laattan тең хаяң соһур олуруп тур ewes-pe. „Соһ консуһы һытывай суве роор“ теп подааһ, алдын toppurzak кытсыһын аһ-хунге седир көдүргеһ, аадыһның аһығы саһыһн сөһк саһыһһандыр каккаһ, сус ааттың маһың маһһадыр, сус кизиниң сьһыһын сьһығыр соһур олурган сувеһ irgin.

(Шансыһ тараһыңда уһер).

Tooldaan S. PICSE-OOL.

Polвааһыраткан PYRBY.

Ukrajn ulustun uluq cogaalъъъ Taras Grigorjevic Ŗevcenko

Topcu namdarъ

Ukrajn ulustun aldarlъoј cogaalъъъ, revoluscu uluq curukcuzu T. G. Ŗevcenko 1814 cъdъn mart ajnъn 9-ta, Kijef Gubernige, krepstnoj taraaccъn kizinin   nyuđ iŖtinden tereen. 1823 cъlda ljezinden carылgaŖ,  skys kalgan. Ŗevcenkonuđ adazъ хeј uruqlarlъoј kadaј ar algan. Oođ songu ljezi Ŗevcenkonu k rves, attъnar-caңcaar coraan. Ol coruktu Ŗevcenko koncuoј хomu-dap, pergeziniр k ryр coraan. Ŗevcenko ыndъoј coruktan tezip, turgunнар уnur, aŖtar-suskar, cerge хонur, cer kezip coraan.

1825 cъlda Ŗevcenkonuđ adazъ  lyр kalgan, ыncangaŖ, Ŗevcenko тъrъnaj  skys kalgan. Ыncaarda Ŗevcenko  erenir tees, pir kizige  erenikciler kirgen. Oođ ol paŖkъъ Ŗevcenkonu cyge-taa  eret-rejin, cyoј-le podunuđ azыln kыdъrъr ar turgan. Ыndъoј polzataa, Ŗevcenko koncuoј kыъmaa-pile  erenip coraan. Iji cыl iŖtinde  erenip kelgeŖ, aragaccъ paŖkъga тъncaar ettedip-sokturup coraaŖ, cybee  ereniri perge tep cyveni pilgeŖ, oon turgunнар coruj pargan.

Cybege  eredir paŖkъ tileр coraaŖ, ыndъoј paŖkъ тъrtъr polza, Ŗevcenko kandъoј-taa perge azыdъ kыrъr peerinden taldarabas coraan. Ŗevcenko ol-la corup coraaŖ, Engelgart tep pomeŖikke хe-lezilenip kirgen. Aңaa paaŖtaj cem kыrъr kizi роop kirgen, ol pomeŖik Ŗevcenkonu cem kыrъr kizi роop Ŗъdabas kizi tur tep pilgeŖ, ederttip coruur calca ool

kыrъr algan, ыncaarda Ŗevcenko 15 хarlъoј turgan.

Engelgart tep pomeŖik cybege coruurda, Ŗevcenkonu yrgyly ederttip alъr turgan. Ŗevcenko coraan ceringe-le ol pomeŖiktin taakpъъn kыpъr peer, tanzazъn tudar kizizi роop coraan. Ol azыl cajlъoјda Ŗevcenko podunuđ ыnak azыlъ—curuun curup egeleer turgan.

1831 cъlda ol pomeŖik Ŗevcenkonu Peterburkka ederttip ekkelgen. 1832 cъlda Engelgart podu хuuzunda curukcu kizilioј poluk-saaŖ, Ŗevcenkonu curulgaga  erediri-pile Ŗirjaef tep kizige  erenikci kыdъrъr pergen. Aңaa Ŗevcenkonu  eredirin podavaјn, хarъn aar azыl kыdъrъr turgan. Ŗevcenko podunuđ sonuurgaldъoј azыln cyoј-le tyne tujukkaa kыrъr turgan. Ыncaarda, Peterburkka turgan ukrajn curukcu ŖoŖenko tep kizi Ŗevcenkoga tavaryŖkaŖ, тапъrъr алгаŖ, ol kizini tamcъŖtъr Zukovskij, Grevenko tep cogaalcyлар-pile, Brylof, Venesion tep curukcular-pile тапъrъr algan. Ol cogaalcyлар, curukcular Ŗevcenkonuđ piliin, saыm-cajaa-nъn pilip, koncuoј sonuurgaaŖ, onu krepstnoj pajdaldan uŖtur alъrъn oraldazъ pergenner. Ŗevcenkonu хostaar corukka Zukovskij, Brylof onza idepkeјlioј kirishken.

Ŗevcenkonu curulga Akademiige  eredip, piliin ulgattъrаръ cugula turgan. ЫncangaŖ, Ŗevcenkonu krepstnoj pajdalyndan хostaarъ cugula appargan.

bncaarga, 1838 сыдын апрел 22-де Şevcenkonu 2500 rubil pergeş, xostuoı poldurıp, Engelgart tep pomeşikten sadır algannar.

Şevcenko Akademige өөrenip kirgeş, uđavaјъn, ekki өөrenikci poop, sugula-sugula ertemnerniñ adыъnğa podu өөrenip, uran cogaal pomcup, franзъ тъл өөrenip turgan. Tergiiñ өөrengeş, tergiin curuktar curaaş, ol tugajъnda şannaldar ap turgan.

bncaarga, Şevcenkonuñ kol sonuurgaly curuk eves, cogaal aзыъ poop turgan. Arat con-pile ханъ хагылзаанъ tudup, olarnъ temissel-ce кыјыгarda, cyoı-le tergiin ekki söster xerek tep cyveni pilip coraan.

Şevcenkonuñ cogaal aзыъ 1838 cydan egeleen. Ol yjede egeleen cogaaldарь koncuoı aldarлыoı poop egeleen.

1840 сыда Şevcenkonuñ „Kovzar“ tep сынды cogaaldарь yngen, ol cogaalga Украјъnnыñ arat conuñ амьдыралън көргyзyp, Украјъnnыñ uran cogaалынга төөгylyoı erttineni nemep kiirgen. Ol cogaалынга Украјъnnыñ arat conuñ хун pyryde амьдыралън koncuoı pildingir тъл-pile pizeen. Arat conuñ temisselin көргysken kajgamсыктыoı маадырларныñ tugajъn onза uran-cesseni-pile pizip көргysken. Oon аңыда, orus тъл кыъnğa paza onза cogaaldарнъ pizip turgan.

Şevcenko aldarлыoı cogaalсы appargan. 1843 сыдын саяъnнда Украјъnğa cedip kelgeş, Украјъnnыñ arat conuñ амьдыралънны, caraş caagaj poјduzunuñ tugajъn pizip, pomeşikterni, pajlarnъ көөр хөппy cok poop, olarnыñ arazyңda conuur хөппy cok poop coraanыñ ileredip pizip turgan. Oon tedir Akademige өөrenip toozar teeş, Peterburkka kattap cedip kelgen.

Şevcenko 1845 сыда curuk curuurunuñ Akademiiñ toozup, curukcyu tep atъ алгаş, ol-la сыдын cazyъnнда Украјъnğa cedip kelgen. Аңаа podunuñ төreen curt-

tunga, arat conuңa ыnaan pizip, arat conuñ tajыъnнарынга өзеenniоı, көөр хөппy cok coruun yrgylycy ileredip pizip turgan. Ol coruk Şevcenkonuñ pygy cogaалында şak ындыoı poop көстyp turar.

Хаанлыoı cазак polза, Şevcenkonuñ xostuoı podалынга, arat conга ыnak coruңga uđur kalcaалыoı terzii coruun coruda pergen.

1847 сыдын апрел 5-te Kijefke хаанлыñ şaојdaazy Şevcenkonu eleen хөј ulus-pile kadъ tutkaş, Peterburk-ce corudupkan. Ol ulus polза, Украјъnğa тькка хөј eves kirzikcilioı niittilel organizastар, krepостnoj ergeden taraaccыnnарнъ хostaар tep sorulga салыр turgan. Ol niittilelge kolduunda өөrenikciler kirzip turgan. Şevcenko ol niittilelge koldap kirişpeјin, cyoı-le camдык ajттыгөoıлар tugajъnda cugaalарга kirzip, ol niittileldiñ programъnыñ tugajъnda margылдаа şyгymcyelel кыль turgan. Ol niittileldiñ kirzikcileri pajыssaadыр тургаş, Şevcenko uk niittilelge kirişpeen tep turvuzala Şevcenkonu шыңдызыъ-pile şiitken. Moon алгаş көөрге, хаан cазактан Şevcenkonu şiitkeniniñ kol сылдagaанъ polза, Şevcenkonuñ ol niittilelge kirişkeninde eves, Şevcenkonuñ arat connu хаан cазакка, krepостnoj jozuga uđur temissel-ce кыјыгыр turgan кыштоı uran cogaалында polur tur.

Pir tugaар Nikolaj хаан polза, Puşkin-pile Lermontoftuñ kajgamсыктыoı şylykteri arat conга kandыoı saldar xaldamырлыoı турганън todargaj pilgeş, Şevcenkonuñ kajgamсыктыoı салыбыштоı şylykteri paza şak ындыoı polur tep cyveni pilip turgan. bncaңgaş, Şevcenkonu şiitken toktaalga: „piziirin polgaş curuurun хорaaş, kadыoı хьnalдaga тургузар“ tep pizeen polur tur.

Aldарлыoı cogaалсыныñ, салытныoı curukcyunıñ piziir, curuur kyzelin хоруoјдаан coruk polза, Şevcenkoga kadыoı perge aзы-

dan, şöylgeden arttyk perge poop turgan.

1847 cыдың majның 30-de Şevcenkonu Peterburktan Orenburkka ekkelgeş, oorttan ulam ырак Orskij şiveezin-ce corudupkan.

Şevcenkonuң piziir coruun хоргааş, koncuoј kadьoј pergezi-pile aazyлаp turgan polza-taa, Şevcenko piziir, curuur aзыьн soksatрајьн, сазьдь-pile pizip, curup coraan.

Şevcenkonuң şylyk pizip, curuk curup turarьн тыңнааş, şaoј-daa cerinden yzeoј kылган. Şevcenkonuң ырь, şylyk pizip каан кьдьгааşтарьн polgaş Puşkin, Lermontof, Şekspir teeş öske-taa aldarьoј, murnаксь согаалсыларның номнарьн номсуп coraanьн şuptuzun хунаар алган. Oon Orenburktuң кара-разьыңга каттар carttyk сьл iştinde разьыңнааş, oorttan 1850 cыда Novopetroftuң şiveezin-ce şölypken. Şevcenkonuң pajdаль ulam paksьraan, ындьoј polza-taa, аңаа pargaş, paza-la сазьдь-pile pizip, curup turup pergen. Ol ынар xilincektenip corda, I tugaar Nikolaj хаан өлген. Oon soonda II tugaar Aleksandьr хааннар egeleen. Хаанның тызылgezi solcup turda, kelderel көргyzer kizilerniң таңзы-

зындан Şevcenkonuң адын II tugaar Aleksandьr казыр кааркан. Ындьoј polza-taa, еş-өөгynуң кьзыр oralдазыр turgань-pile 1857 cыдың majның 2-de kelderel ар хostalган.

Şevcenko Peterburkka kelgeş, аңаа podunuң тапыр еşteriniң tuzalamсызы-pile Akademi сапыңга азылдар turgan. Аңаа sula turup алгаş, куştyу-pile азылдар turgan, аңаа tergiin азыл кылган teeş, 1860 cыда Akademik тер at алган, ындьoј polza-taa кадьының talazy-pile paksьrap, кадьoј pergege coraan polgaş хун-pyу paksьrap kelgen. Ыңсаңгаş, yrgylycy караа аарааş, сыңгаа, revmatizm тер аарьoјлар-pile аарааş, turbas-tар сыдыр pergen.

1861 cыдың mart 10-da Taras Grigorjevic Şevcenko мөссееп.

Хаанньoј сазак kajgamсыктьoј согаалсының алдарьoј согаалдарьн arat conga taratraјьн, ileretpeјin turgan.

Суoј-le Oktabrның uluoј revoluzunuң soonda Şevcenkonuң aldarьoј согаалдарьн parlap yндыryp, pyу arat connuң edileli pol-durgan. SSRE-niң arat conu Şevcenkonu koncuoј ynelep көгyp turar.

Şevcenkonun cogaldarыndan

Сагьој

Хунум келгеş, өлүр каар-men.

Кузур Украјынга,

Калбак şelde хавак ортта

Карак сетпес ховуну,

Хажньр мөөreen Днепрниң

Кадыр туруој ериң

Көгүр, тыңнар сьдар кылдыр

Хөөзүдүр каар-sler.

Хажньр сьдар Днепр-хем

Хамьк тајзыннь

Ушта салдыр аргавааза,

Украјындан ыгар,

Телгем шынаам каошас-таа-men,

Теер-се узур унур,

Тејлеер пурган тилевес-men,

Тејлеер сызык сок-men.

Хөөзүткеш, туруп келгеş,

Кинцини узе-шаар,

Хөңнүңер сок тајзыннарнь

Килең-пиле уу-шаар,

Кызеліңер cedip алгаş,

Кузур meni сактыр,

Улуој хостуој төрел туткаş,

Украјын, каошайын адаар-sler.

Orus тыдан occuldurgan ПУРБУ.

Тыş

Теергиниң тараазын culгаş,

Tengel ystyp турубуткаş,

Хөppeen тараа хөлеgezinde

Хөөккыј оолун argalaар teeş,

Elenejnip калдыр келгеşтин,

Кавайындан cezip алгаş,

Emzirip cassьдыр олургаşтын,

Харьё төңгеş uduj pergen.

Kyzeen sagььё тыşte pyдyp:

Kyzyr оолу Ivan teerge,

Erge şeleezin eelep algan,
Ettiŋ-maldıŋ, ɵŋlyŋ-paraştıŋ,

Algıŋ telgem xovu şelynge
Arvaj taraa culup turda,
Aзъ-tɵly амьrap, xɵŋlep
Aзъп-cemin ekker turgan.

Kузур kadaј oon ɵereştin
Хулымзурер ottup keerge:
Eleş кьппьр суве-taa cok
Een kuruŋ xovu polgan.

Xɵekkyј oŋlun kavajlap kaaştın
Xɵny pagaj turup kelgeş,
Taamььldan korga-korga,
Taraa culup coruj pargan.

Oruzundan occuldurgan SARЫŋ-OOL.

TOPCUZU

Аты

1	Orus ulustun uluq cogaalczы M. J. Lermontoftun mæcceninden peer 100 сыл pol'gan ojun ertirer tugajında TARN TK-nyñ toktaalъ	3
2	Uran-cyylder cogaadъr yndyrgennerge tælevir tьrsьr tugajında TAR Sejattar Savyleliniñ toktaalъ	4
3	Uran-cyylder cogaadъr yndyrgennerge tælevir tьrsьryn ñ tarif xemcee	5
4	Uran cogaaldьdьn utkazьn polgaş ьnarьn pediderin-ce	6
5	T. SARьQJ-OOL—Cogaalcyлар pelyunyn aзын саарттыгь sugula	8
6	I. J. Ispolnъef—Massaьn pot tьvьngьr uran-cyylyn kalcarttyl	11

Pistiñ cogaalььs

7	TOKA—Picce coraapьm (uran sugaa)	14
8	T. PEQZI—Stalinniñ accьzьnda	20
9	ERGIL-OOL—Uran cogaal	21
10	LOPSAN-SAMBUU—Uluq-xemim	21
11	T. SARьQJ-OOL—Aas-kezl	21
12	K. ERENCIN—Tønen şilgim	22
13	ON. SAGAAN OOL—Uzutaзььşkьp	23

Саа ьrlar

14	KARA-KьS—Aньjaktar	28
15	A. KӨK-OOL—Curttum po tur	28
16	KARA-KьS—Cogaalcyлар	29

Ulustuñ aas cogaalь

17	Хажьraльoй Kara-kegel (ulustuñ toolu)	30
18	Украјьн ulustun uluq cogaalczы Taras Grigorъevic Şevcenko (topcu namdarь)	35

Şevcenkonuñ cogaaldarьndan

19	Сагloq	38
20	Туş	38

„REVOLUSTUŇ XERELI“ TEP SETKYULDYŇ CAGYLGAZY ULAMCЫLABB-ŞAAN

1-2 tugaarlarь cokka cagьdar erttee:

Cыда—2 акға.

8 ажда—1 акға 50 коп.

**Сағығань көзуннарда пошта салыриарь
хылеп алы.**

REDKOLEGI:

Пырғы,

T. Сарьт-оол,

O. Sunduj,

On. Sagaan-оол,

M. Idam-syryn.

Кыргыенин ном согаал хынаксызынн орну Р—№ 81. Тиразь 1.000. Сагыт № 284

Өрылгеге бергені 20|IV-41 с. Парлагыга бергені 14|V-41 с. Парлаан ама 2 1/2.

Кызыл зооражың Şетинки кудумчунда № 5 разында Кытлпograika парлаан.

ERGIM EŞ!

„**REVOLUSTUŇ XERELI**“ теп setky, y
сагьдыр алган-sen-pe?

„**REVOLUSTUŇ XERELI**“ теп setkyyl uran-
cuyldyŇ, uran cogaaldyŇ cugula ajtt-
rŇoŇlarŇn senee tajylyrŇlar, cugaalar
peer.

NasionaldyŇ eŇ ekki cogaaldarŇ uran
cugaalarŇn, Ňylykterin, ыларŇn, toolda-
rŇn „**REVOLUSTUŇ XERELI**“ теп
setkyylden keryp alыр-sen.

TelegejniŇ tergiin cogaalcyŇlarŇnyŇ cogaaldarŇ-
nyŇ occulgazyŇ „**REVOLUSTUŇ XERELI**“
теп setkyylden keryp alыр-sen.

ERGIM EŞ!

„**REVOLUSTUŇ XERELI**“ теп setkyyldyŇ
nomcukcuzu polgaş nepteredikcizi pol!

ERGIM EŞTER TOOLCULARI! Ergi ŇaŇnyŇ tool-
darŇn, cizeeleerge:

Kalcan-kara aattyŇ Kаngadaj-mergen, Pora-
Ňokkar aattyŇ Авьда-mergen, Kezer-cingis,
Codaj-mergen, Халыс-tajga curttuŇ Хан-xylyk,
Temir-Ňilgi aattyŇ Тевенек-moге, Pora-Ňok-
kar aattyŇ Ergek-moге — suŇ teen ыŇkaş oon-
taa eške tooldarŇn pizip, Uran-cuylder komi-
tedin-ce corudup perip turarŇnarŇn tiledi.

„**REVOLUSTUŇ XERELI**“ ТЕП
SETKYUYLDYŇ REDKOLEGIZI.